

פרק א' ההתפתחויות בפעילות של מערכת הבנקאות

המיתון שפקד את המשק הישראלי בסוף 2008 ובתחילת 2009 היה קצר וחלש יחסית למדינות מפותחות אחרות: התכווצות התמ"ג נמשכה רק שני רבעים רצופים. התפתחות זו מיוחסת, בין היתר, לכמה גורמים בולטים הקשורים למערכת הבנקאית המקומית – ביניהם מידתה המוגבלת של חשיפת הבנקים בישראל לנכסים פיננסיים מורכבים בחו"ל; מיעוט תלותם בשוק הבין-בנקאי; רמת היסכון גבוהה של משקי הבית; שוק דיור מאוזן בעת פרוץ המשבר העולמי; רגולציה מקיפה ופיקוח הדוק במערכת הבנקאות.

המערכת הבנקאית התאוששה במהירות מההשפעה הישירה של המשבר והתמודדה בעיקר עם השפעותיו העקיפות – ירידה בפעילות העסקית במשק ובכוח הפירעון של הפירמות העסקיות.

במהלך המשבר ובעקבותיו נקטו התאגידים הבנקאיים, בעידוד הפיקוח על הבנקים, צעדים להגברת איתנותם: נמשך חיוך ההון הבנקאי, הוקשחו התנאים למתן אשראי, צומצמו החשיפות למוסדות פיננסיים זרים, ושופרה הנזילות.

על אף התפנית החיובית במחצית השנייה של 2009, אי-הוודאות המקרו-כלכלית בעולם ובמערכת הפיננסית הגלובלית נותרה גבוהה, ולכך נודעת השפעה רבה על מצב המשק הישראלי והמערכת הפיננסית שלו.

במהלך השנה חזר שוק ההון בהדרגה לתפקד. והחברות, בעיקר הפחות מסוכנות, שבו לגייס מקורות באמצעות אג"ח ומניות בהיקפים משמעותיים. בכך הוסטו ביקושים לאשראי ממערכת הבנקאות לאשראי החוץ-בנקאי ויתרת האשראי הבנקאי לעסקים ירדה.

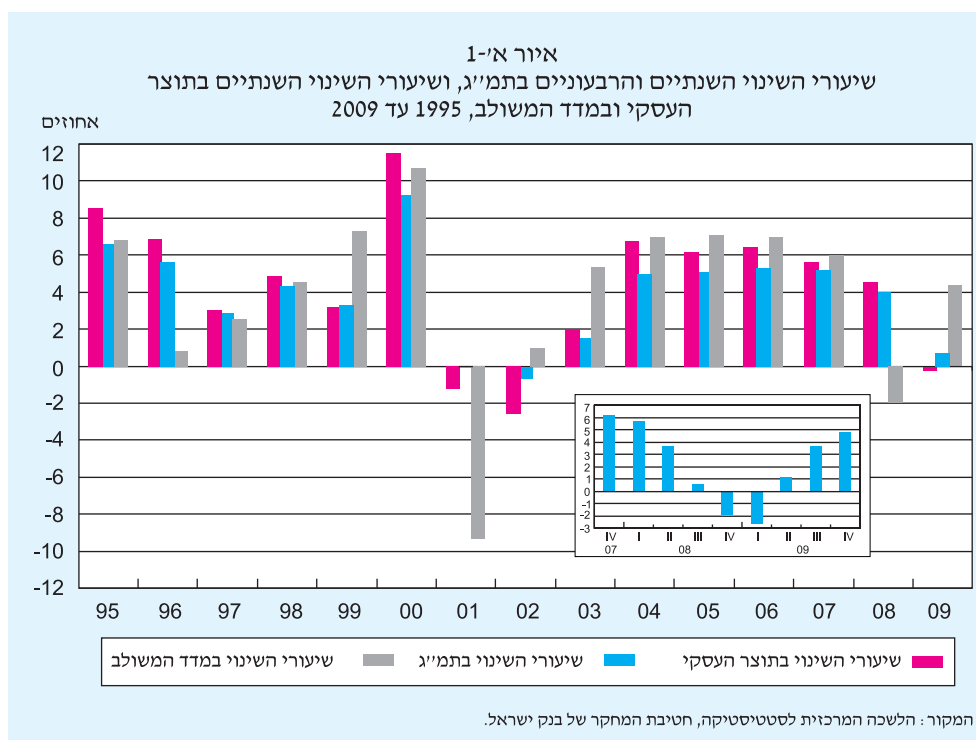
הפגיעה הקלה יחסית במשק הושגה, בין השאר, בזכות מדיניות מוניטרית מרחיבה, שהתבטאה בהורדת הריבית המוניטרית עד לכדי חצי אחוז בלבד בחודשים אפריל עד אוגוסט. כתוצאה מכך גדלה במידה ניכרת יתרת פיקדונות הציבור לטווחים קצרים מאוד (מסוג עו"ש ופח"ק), שכן התשואה על נכסים פיננסיים קצרי טווח בסיכון נמוך הייתה אפסית, ולבנקים נוצר עודף מקורות לזמן קצר. רוב העודף הזה הופנה להפקדה בפיקדונות בשקלים לא צמודים בבנק ישראל ולאג"ח ממשלתיות, שאינם נחשבים לנכסי סיכון לצורך חישוב הלימות ההון. נראה שהריביות האפסיות בכל ערוצי הנזילות הן שהניעו את הבנקים להשקעה באפיק זה.

ביצועי החיסכון ארוך הטווח של הציבור (קופות גמל ופיצויים, קרנות השתלמות, קרנות פנסיה וביטוחי חיים) תלויים במידה לא מבוטלת בשוקי ההון

בארץ ובעולם. אלה אמנם התאוששו במהירות במהלך 2009, אך הסיכון בהם נותר גבוה. לפיכך הכספים שנפדו מהחיסכון ארוך הטווח של הציבור במהלך 2008 לא הוחזרו, אלא הוסטו, לפחות בחלקם, לנכסי נדל"ן, הנתפסים בעיני הציבור כבעלי סיכון נמוך וכמניבים תשואה ריאלית חיובית לאורך שנים. כיוון שהשקעה בנכסים אלה מצריכה לרוב מימון בנקאי בהיקפים משמעותיים, גבר במהלך השנה הביקוש לאשראי לדיור. הציבור בחר בעיקר ליטול משכנתאות לא צמודות בריבית משתנה, אשר מושפעת ישירות מריבית בנק ישראל, הנתונה ברמות שפל היסטוריות, וזאת בניגוד לשנים הקודמות.

1. רקע – ההתפתחויות המקרו-כלכליות בעולם ובמשק הישראלי

המשק הישראלי נפגע במידה מתונה יחסית מהמשבר הכלכלי שפקד את העולם בשנתיים האחרונות. בראשית השנה נמשכה ההתכווצות בפעילות הכלכלית, שהחלה עוד בסוף 2008, בעטיו של המשבר הכלכלי העולמי, אולם ברביע השני החלה הפעילות הכלכלית להתרחב, ובמחצית השנייה המשיך המשק להתאושש.

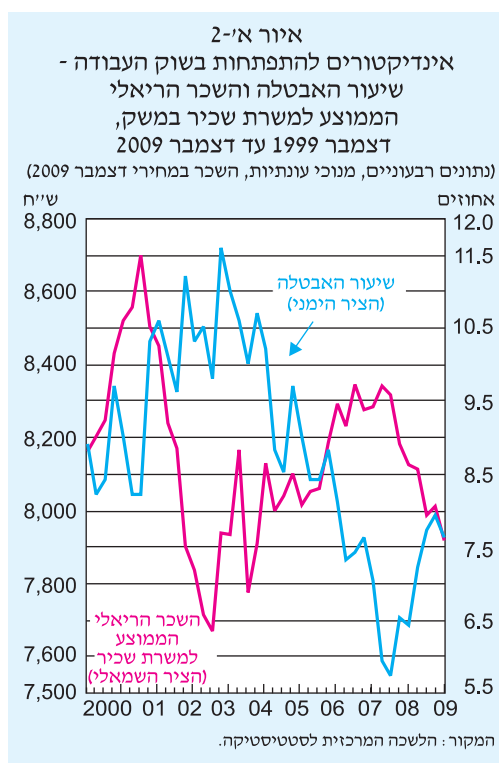
פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

רמות התוצר המקומי הגולמי, התעסוקה והשכר הנומינלי נותרו ב-2009 כמעט ללא שינוי (בממוצע), לאחר חמש שנים של צמיחה מהירה. ירידת הפעילות הכלכלית במשק הביאה לעליית שיעור האבטלה ולירידה של התוצר לנפש, אולם יחסית למדינות מפותחות אחרות הפגיעה בכלכלת ישראל הייתה מתונה (איורים א'-1 וא'-2). הדבר מתבטא גם בנתוני השוק של מדדי מניות הבנקים (איור א'-3)

מידתה המתונה של פגיעת המשבר העולמי במדינות המפותחות ומשכה הקצר יחסית נבעו מהמדיניות הכלכלית של ממשלותיהן ושל הבנקים המרכזיים שלהן, שאופיינה בצעדים יוצאי דופן בעוצמתם ובהיקפם. המשק הישראלי, בהיותו משק קטן ופתוח, מושפע במידה רבה מההתפתחויות הגלובליות, בפרט במשקים הגדולים. עם הגורמים המקומיים שבזכותם הפגיעה של המשבר העולמי בישראל הייתה מתונה יחסית נמנים רמת מינוף נמוכה של משקי הבית וחשיפה נמוכה לנכסים פיננסיים מורכבים; פיקוח קפדני על הבנקים, לרבות דרישה להעלות את יחס ההון; שוק דיור מאוזן בעת פרוץ המשבר; מדיניות פיסקלית אחראית; מדיניות מוניטרית מרחיבה מאוד, שכללה התערבות ישירה בשוק המט"ח ובשוק האג"ח הממשלתיים¹, נוסף על הורדת הריבית המוניטרית בשיעור ללא תקדים.

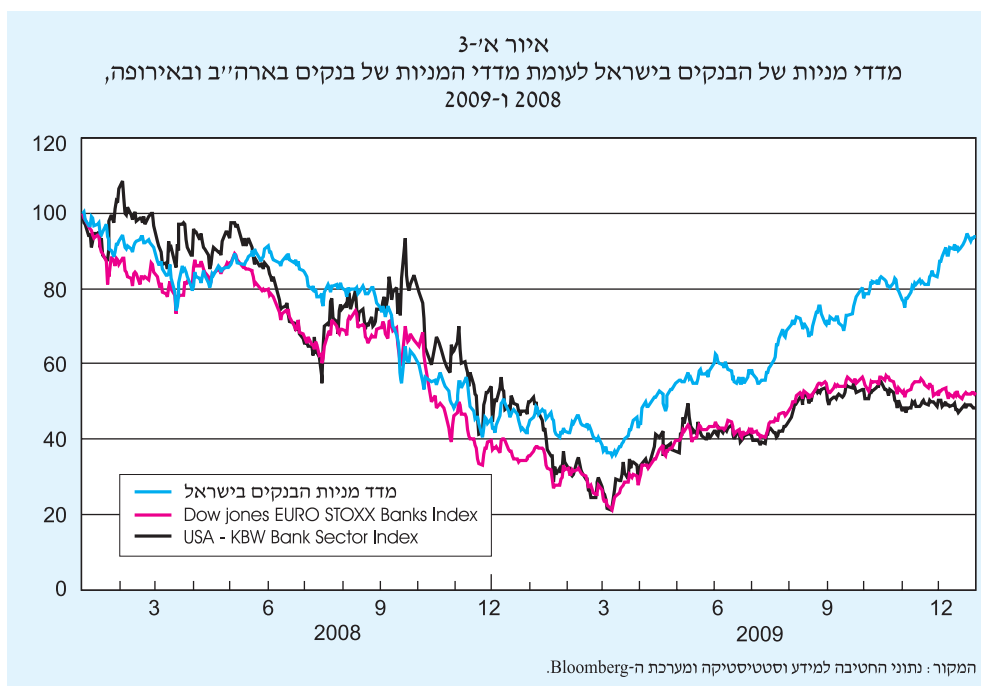
על אף התפנית החיובית, אי-הוודאות בכלכלת העולם ובמערכת הפיננסית הגלובלית נותרה גבוהה, וכך גם במערכת הפיננסית המקומית.

ב-2009 רוב צורכי המימון של המגזר העסקי סופקו על ידי שוק ההון. יתרת האשראי הבנקאי העסקי ירדה, בעוד שהאשראי החוץ-בנקאי הלך וגדל, בעיקר בחברות בעלות סיכון נמוך². כך עלה היקף הנפקת האג"ח הסחירות לציבור בבורסה לניירות ערך בת"א לרמה גבוהה של כ-20 מיליארדי ש"ח ברוטו, סכום שקרוב לשני שלישים ממנו הונפקו במהלך המחצית השנייה של השנה (איור א'-4). עם זאת, היקף ההנפקות נמוך משמעותית בהשוואה לשנים שקדמו למשבר, בעיקר בקרב חברות המדורגות בדירוג נמוך או ללא דירוג וחברות מענף הנדל"ן. מכאן עולה, כי מרבית החברות שהנפיקו במהלך השנה הן חברות פחות מסוכנות.

¹ להרחבה ראו דוח בנק ישראל לשנת 2009, פרק א'.

² שם, איור ד'-12 בעמ' 170.

לנוכח המשבר ניהל בנק ישראל, החל מהרביע האחרון של שנת 2008, מדיניות מוניטרית מרחיבה, שכללה בין היתר, הפחתה של הריבית המוניטרית בשיעורים חדים עד לרמה של 0.5% בלבד.

כתוצאה ממדיניות זו התשואה הכוללת של נכסים פיננסיים קצרי טווח בעלי סיכון נמוך, כגון פיקדונות בבנקים ומק"ם, הפכה (בניכוי עמלות ומסים) לאפסית. התפתחות זו הביאה לגידול משמעותי ביתרת הנכסים הנזילים של הציבור – פיקדונות העו"ש והפח"ק.

ירידת ערכם של הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור במהלך 2008 ובתחילת 2009 הביאה להפגמת הסיכון הכרוך בהשקעה ישירה בשוק ההון בארץ ובעולם, למרות ההתאוששות המהירה שהייתה בתחום זה בהמשך 2009. לנוכח ההכרה בעובדה שביצועי החיסכון ארוך הטווח של הציבור (קופות גמל ופיצויים, קרנות השתלמות, קרנות פנסיה וביטוחי חיים) תלויים במידה לא מבוטלת בשווקים אלה, הכספים שנמשכו ב-2008 מאפיקי החיסכון ארוך הטווח לא הוחזרו לשם במהלך 2009. במקום זאת העדיף הציבור לפנות לאפיק השקעה ארוך טווח הנתפס בעיניו כבטוח יותר וכנושא תשואה ריאלית חיובית לאורך שנים – נדל"ן להשקעה. על השיקולים של שינויים בתשואה המותאמת לסיכון נוספו גם עלויות המימון הנמוכות, תוצאת הרמה האפסית של ריבית בנק ישראל, שפעלה בעיקר להוזלת ההלוואות השקליות בריבית משתנה. ההתפתחויות שהיו השנה בשוק הדיור ובאשראי לדיור והשפעותיהן על פעילות הבנקים, על רווחיהם ועל סיכוניהם ינותחו בהרחבה בהמשך פרק זה ובפרקים הבאים של סקירה זו.

2. ההתפתחויות העיקריות בפעילות המאזנית והחוץ-מאזנית

א. דברים כלליים

סך המאזן של מערכת הבנקאות הישראלית המשיך השנה להתרחב, אך בקצב נמוך יחסית לשנים האחרונות. בסוף שנת 2009 עמדו סך כל נכסי הבנקים על כ-1.088 טריליון ש"ח (כ-140 אחוזי תמ"ג), בכ-3% יותר מאשר בסוף 2008 (לוח א'-1).

בצד השימושים (הנכסים) הרכב הגידול השנה היה שונה מאשר בשנים הקודמות. סך כל האשראי לציבור, שהוא כשני שלישים ממאזן המערכת הבנקאית, פחת השנה בכ-10 מיליארדי ש"ח (כאחוז וחצי). המקורות שהשתחררו הושקעו בפיקדונות בבנק ישראל, ואלה התרחבו השנה ביותר מ-50%, כ-43 מיליארדי ש"ח. בסעיף ניירות ערך נרשמה התרחבות של 10%, כ-13 מיליארדי ש"ח – חלק הארי שלה בניירות ערך ממשלתיים.

הירידה של סך כל האשראי הבנקאי לציבור נגזרת מהירידה של היקף הפעילות העסקית במשק בגלל המשבר. הירידה במרכזיותה של המערכת הבנקאית באשראי לעסקים היא חלק ממגמה ארוכת טווח של הצטמצמות התיווך הבנקאי הקלסי, תוצאה מהעמקת שוק ההון ושכלולו.

במקביל התרחב השנה תיק ניירות הערך של הבנקים, הן במונחים כספיים והן כאחוז מסך המאזן. תיק ניירות הערך הסתכם בסוף 2009 ב-151 מיליארדי ש"ח, לעומת 137 מיליארדים בשנה הקודמת – עלייה של 10% – ולפיכך עלה משקל התיק במאזן בנקודת אחוז אחת, לכ-14%. משקל זה עדיין נמוך משמעותית לעומת השנים 2006–2007, שבהן הוא עמד על כ-17%. עליית ערכו של התיק היא תוצאה השילוב של עליות במחירי הנכסים וברכישת ניירות ערך חדשים.³

צד המקורות (ההתחייבויות) אופיין השנה בגידול ההון העצמי וכתבי ההתחייבות הנדחים, כחלק ממדיניות מכוונת של הבנקים להגדלת הלימות הונם בהתאם לדרישת המפקח. כמו כן נרשמה עלייה מתונה בפיקדונות הציבור – כ-17 מיליארדי ש"ח, שהם 2%.

גידולם של פיקדונות הציבור בבנקים התרכזו כולו במגזר השקלי הלא צמוד, שהוא במהותו קצר טווח, התפתחות המבטאת הנזלה של תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור; זאת על רקע התשואה הכוללת האפסית (לאחר ניכוי עמלות ומס), לאורך רוב השנה, באפיקי ההשקעות הפיננסיות הסולידיות, שהם חלופה לפיקדונות העו"ש ולפיקדונות קצרי הטווח.

החשיפה של הבנקים למוסדות פיננסיים זרים צומצמה במידה ניכרת בכל הקבוצות הבנקאיות, הן באופן מוחלט והן יחסית להונם העצמי. התפתחות זו, ועמה הגידול האמור של הפיקדונות בבנק ישראל והתרחבות ההשקעות באיגרות החוב הממשלתיות, הביאו לעלייה ברמת הנזילות של מערכת הבנקאות.

³ ניתוח מעמיק יותר של פעילות הבנקים בניירות ערך, המגמות וההתפתחויות בה השנה, ראו להלן, בסעיף 4 של פרק זה.

לוח א'-1

המאזן של סך מערכת הבנקאות הישראלית, 2006 עד 2009

היתרה המנוצעת בהחזרים שוטפים	התפלגות				שיעור השינוי בהחזר	במחזרים שוטפים			
	2009	2008	2007	2006		2009	2008	2007	2006
(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)				(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)			
142,864	14.8	11.9	12.5	14.5	28	160,785	125,978	125,733	138,889
	79.0	66.1	18.7	15.6	52	126,958	83,326	23,544	21,631
	19.8	31.8	79.0	81.6	-20	31,896	40,028	99,355	113,370
147,917	13.9	12.9	16.9	17.1	10	150,871	137,475	170,138	164,023
726,942	66.3	69.0	65.9	64.1	-1	721,960	732,428	663,450	615,883
371,281	53.5	49.1	45.0	42.5	7	386,188	359,772	298,258	261,713
182,144	24.7	25.8	28.0	28.7	-6	178,124	189,136	186,084	176,722
172,866	21.7	25.0	26.8	28.6	-14	156,804	183,024	177,485	176,350
116,731	14.3	68.6	66.6	71.7	-18	103,459	125,597	118,195	126,473
651	0.1	0.1	0.2	0.2	70	844	496	1,622	1,098
2,817	0.3	0.2	0.1	0.3	30	2,973	2,283	1,425	3,247
4,348	0.4	0.4	0.5	0.4	-1	4,490	4,548	4,981	3,751
13,625	1.3	1.3	1.3	1.3	2	13,856	13,554	12,705	12,099
35,055	2.8	4.2	2.6	2.4	-33	29,955	44,533	26,493	22,606
1,076,961	100	100	100	100	3	1,088,378	1,062,234	1,007,215	960,499
832,721	76.9	77.2	78.2	79.1	2	836,904	820,401	787,928	759,701
421,753	52.0	50.3	45.2	42.7	3	434,957	412,952	355,946	324,410
101,081	11.9	12.3	12.4	13.8	-2	99,822	101,302	97,531	104,812
309,174	36.0	37.2	42.2	43.3	-1	301,215	305,572	332,324	328,891
221,991	70.7	73.3	74.0	77.2	-5	212,810	223,853	245,999	253,997
19,818	1.7	1.9	2.6	2.7	-8	18,879	20,428	26,424	26,180
3,608	0.3	0.3	0.5	1.3	3	3,649	3,536	4,895	12,368
72,357	7.2	6.3	5.9	5.4	18	78,710	66,725	59,257	51,554
72,912	6.6	7.5	5.8	5.5	-11	71,431	80,087	58,567	53,210
1,010,909	93.6	94.2	93.8	94.0	2	1,018,291	1,000,179	944,585	903,013
1,803	0.2	0.2	0.2	0.2	5	1,853	1,770	1,532	1,549
64,248	6.3	5.7	6.1	5.8	13	68,234	60,285	61,098	55,937
1,076,961	100	100	100	100	3	1,088,378	1,062,234	1,007,215	960,499

החזר כל ההתחייבויות והחזר

על בסיס מאוזן. כולל את המש המבצעות הבנקאות הגדולות (לאוני, הפועלים, דיסקונט, מזרחי-טשחות והבנק לאומי הראשי), אגוד, ירושלים וקיסיה. אך אינו כולל את סניפי הבנקים הזרים והפועלים בארץ ועל כן התחזית והמציגים כאן נמוכים במקצת מהתחזית באזור א'-11 בסקירה זאת.

(1) כולל פיקדונות בבנק המרכזי.

(2) כולל פיקדונות בבנק המרכזי.

(3) כולל פיקדונות בבנק המרכזי.

המקור: דוחות כספיים לציבור.

מערכת הבנקאות בישראל, 2009

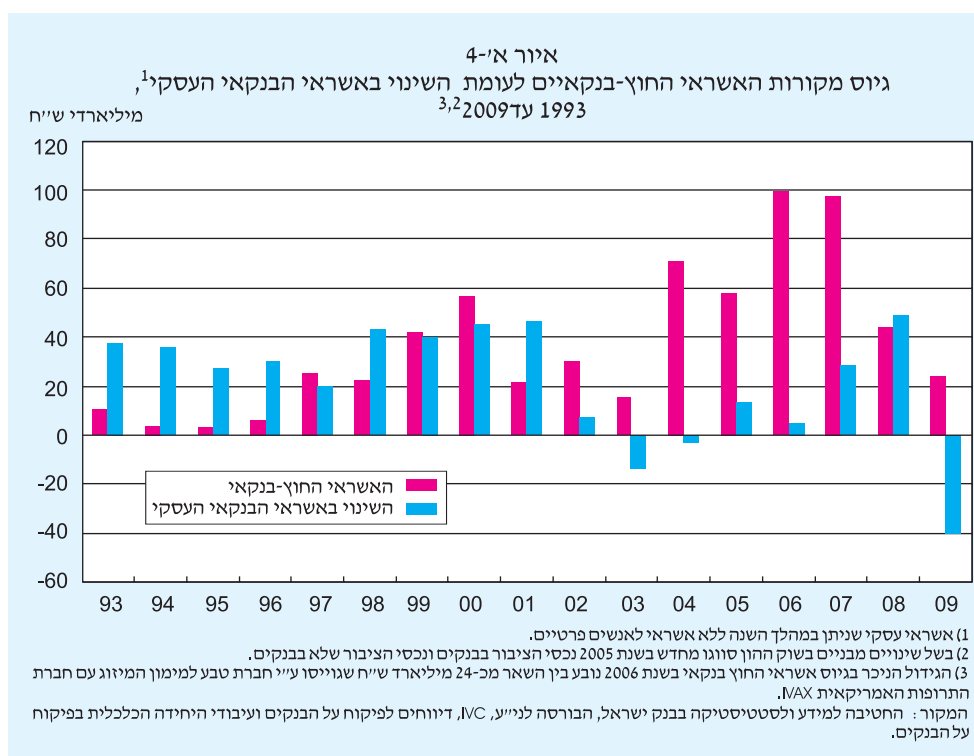
פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

ב. ההתפתחויות העיקריות באשראי של מערכת הבנקאות לציבור

(1) האשראי למגזר העסקי

השנה נרשמה ירידה של ממש ביתרת האשראי הבנקאי למגזר העסקי, תוך יציבות יחסית של הריבית (לוחות א'–2 ונ'–א'–5 ואיור א'–4). התפתחות זו היא, להערכתנו, פועל יוצא של שיווי משקל חדש, שנוצר בעקבות השפל בפעילות הריאלית במשק; השפל הביא הן לירידה של ביקוש הלקוחות לאשראי בנקאי והן לירידה של היצע האשראי הבנקאי, על רקע גידולו של סיכון הלקוחות ואי-הוודאות במשק, המניעים את הבנקים להגביר את הזהירות במתן אשראי.

על הביקוש לאשראי הבנקאי של הפירמות העסקיות פועלות, מלבד שיעור הריבית, שתי השפעות – השפעת התחלופה והשפעת ההכנסה. בשנת 2009 פעלו שתי השפעות אלו באותו הכיוון – צמצום הביקוש לאשראי בנקאי. במחקר אמפירי על המשק הישראלי⁴ נמצא שגמישות הביקוש של האשראי הבנקאי ביחס להנפקת תחליפי האשראי (אג"ח ומניות) היא שלילית ומובהקת⁵, ופירוש הדבר שהתרחבות מקורות

⁴ דוד רוטנברג ויואל הכט, הקשר שבין מחזורי העסקים במשק לבין היקף האשראי הבנקאי ואיכותו על רקע הסכם באול II: הניסיון הישראלי. הפיקוח על הבנקים, יחידת המחקר. מאמר לדיון 06.01, מארס 2006.

⁵ ראו שם, לוח 3 בעמ' 31.

מערכת הבנקאות בישראל, 2009

לוח א'-2

השינוי בהיקף האשראי הבנקאי לפירמות עסקיות ותחליפיו העיקריים, 1997 עד 2009

(מיליוני ש"ח במחירים שוטפים)

גיוס ע"י משקיעים מוסדיים ⁵	גיוס קרנות הון סיכון ⁹	גיוס אשראי ישיר מהח"ל ⁴	גיוס הון מהח"ל ³	הנפקת פניות בישראל ⁶	הנפקת איגרות חוב בישראל ²	הנפקת סך הכול	השינוי בתורת האשראי הבנקאי העסקי ³	כל השנוי בסך כל האשראי (הבנקאי ותחליפיו) ⁽²⁾⁼⁽³⁾⁺⁽⁴⁾	ההפרש בין האשראי הבנקאי לתחליפיו ⁽¹⁾⁼⁽³⁾⁻⁽⁴⁾	השנים
-3,430	1,730	10,144	6,895	8,256	1,546	25,141	19,751	44,892	-5,390	1997
-2,377	2,448	6,953	4,562	7,895	2,549	22,030	43,177	65,207	21,148	1998
3,126	4,462	9,218	17,802	5,659	1,681	41,947	40,355	82,302	-1,592	1999
4,301	13,351	5,122	19,267	14,212	292	56,546	45,254	101,800	-11,292	2000
2,129	8,708	-2,217	7,322	5,833	90	21,864	46,083	67,947	24,219	2001
555	5,289	14,624	1,061	5,555	2,969	30,053	7,686	37,739	-22,368	2002
6,062	4,427	-3,390	2,286	3,148	2,793	15,326	-13,714	1,613	-29,040	2003
10,826	6,268	17,172	15,801	8,251	12,551	70,870	-3,191	67,679	-74,061	2004
14,404	6,154	7,324	4,879	10,994	14,169	57,925	13,370	71,295	-44,556	2005
17,133	6,853	11,852	93,306	11,241	19,065	99,450	5,035	104,486	-94,415	2006
30,974	6,765	2,411	1,332	19,634	36,333	97,449	28,554	126,004	-68,895	2007
8,777	7,889	3,285	14,567	5,383	3,818	43,719	48,526	92,245	4,807	2008
2,735	4,236	-740	1,491	7,026	9,536	24,284	-40,114	-15,830	-64,398	2009

- (1) האשראי הנאוג לפירמות העסקיות (ללא אנשים פרטיים) מנקדים בארץ על בסיס מאזרח, לשימוש בארץ ובח"ל. אנו מניחים כי השינוי בתורות האשראי משקף את זרם האשראי החדש שנתי.
- (2) הנפקות והקצאות של אג"ח קונצרניות שהתבררו העסקיות הלא-בנקאיות הנפיקו ברוסיה לני"ע בנ"א לצורך מימון פעילותן. ללא הנפקות של ההאגרידים הבנקאיים ושל מכשירים פיננסיים כגון תעודות סל, הדול משנת 2008 נוכח מההנפקות פירעונות של מניות וקנייה עצמית של אג"ח סודות אג"ח שהנפקו בעבר.
- (3) כולל הנפקות של מניות ואג"ח בח"ל, בקניון פריין של אג"ח וקנייה עצמית של אג"ח סודות (sub).
- (4) אשראי להכרות עסקיות לא-בנקאיות שניתן על ידי בנקים בח"ל ואינו סחיר, לא כולל אשראי מסחרי.
- (5) הדול משנת 2005 סעיף זה כולל גם אג"ח לא-סחירות שנופקות למשקיעים מוסדיים. הדול משנת 2008 נוכח מההנפקות פירעונות של סודות אג"ח שהנפקו בעבר.
- (6) רובו הגדול, 24 מיליארדי ש"ח, גויס ע"י חברת "שבע" לפרויקט המימון עם חברת החלופות האמריקאית IVAX.
- (7) המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים, נחוגי מאזן התשלומים והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

המימון החוץ-בנקאיים – כפי שקרה השנה במשק הישראלי, בעיקר במחצית השנייה של השנה – מצמצמת במידה ניכרת את הביקוש לאשראי בנקאי. גם השפעת ההכנסה פעלה השנה לצמצום הביקוש לאשראי בנקאי. התוצר העסקי התכווץ בשנת 2009 ב-0.2%, לעומת צמיחה של 4.5% בשנה הקודמת. גמישות הביקוש של האשראי הבנקאי ביחס לצמיחת התמ"ג חיובית וגבוהה מיחדתית⁶. נמצא אפוא שבעת יציאה משפל מחזורי שני הכוחות – התחלופה וההכנסה – פועלים באותו הכיוון: צמצום הביקוש לאשראי בנקאי.

הירידה באשראי הבנקאי הקיפה כמעט את כל ענפי המשק, ובשנת 2009 היחס שבין סיכון האשראי בגין פעילות הלווים בארץ לבין התוצר הגיע ל-1.18, הרמה הנמוכה ביותר זה עשור. זאת כתוצאה מצמצום האשראי לצד צמיחה (קלה) של התוצר⁷ (לוח א'-3).

לוח א'-3
יחס האשראי¹ לתוצר המקומי הענפי, 1999 עד 2009

הענף	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
חקלאות	1.46	1.41	0.77	0.71	0.69	0.67	0.54	0.59	0.66	0.66	0.61
תעשייה	1.27	1.20	1.55	1.59	1.53	1.38	1.32	1.28	1.30	1.13	1.01
בנייה	3.63	4.09	4.35	4.06	3.62	3.57	3.50	3.18	3.05	3.10	3.00
חשמל ומים	0.77	0.85	1.01	1.01	0.75	0.75	0.75	0.75	0.75	0.81	0.70
מסחר ושירותים	0.94	0.95	1.01	1.03	0.99	1.02	1.02	0.97	1.04	1.07	0.89
מסחר	1.19	1.27	1.36	1.40	1.27	1.24	1.22	1.11	1.12	1.07	1.20
שירותים	0.84	0.83	0.88	0.90	0.89	0.93	0.94	0.91	1.01	1.06	0.81
שירותי אוכל והארוחה	1.84	1.74	2.39	2.44	2.38	2.15	1.84	1.66	1.58	1.55	1.03
שירותים פיננסיים	2.40	2.55	2.77	2.45	2.58	2.52	2.68	2.85	3.22	3.48	2.48
תקשורת ושירותי מחשב	1.14	1.38	1.38	1.10	0.80	0.66	0.62	0.52	0.48	0.51	0.42
תחבורה ואחסנה	0.82	0.80	0.82	0.88	0.80	0.78	0.77	0.70	0.69	0.72	0.78
סך הכול	1.38	1.36	1.50	1.59	1.43	1.36	1.28	1.21	1.31	1.31	1.18

(1) האשראי מחושב בגין פעילות לווים בישראל בלבד והוא כולל: אשראי מאזני (אשראי לציבור, השקעות באג"ח ונכסים אחרים בגין מכשירים נגזרים) וסיכון אשראי חוץ-מאזני, המשוקלל במקדמי המרה לאשראי המאזני (ערבויות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות ועסקאות עתידיות).

המקור: דיווחים על הפיקוח על הבנקים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי היחידה הכלכלית בפיקוח על הבנקים.

(2) האשראי למשקי הבית לצורכי דיור

פעילות הבנקים במימון אשראי לרכישת דיור גדלה במידה ניכרת במהלך 2009, וזאת משתי סיבות עיקריות – עלייה של ביקוש הציבור לדירות, שהביאה לתזוזה של עקומת הביקוש לאשראי, בעיקר באזורי ביקוש, וירידה של מחיר האשראי, בעיקר זה הצמוד לריבית הפריים.

שוק הדיור התאפיין בשנת 2009 בביקושים גדולים יחסית, שהביאו לעליית מחירים תלולה, כ-14% בממוצע ארצי וכ-30% באזורי הביקוש כגון ת"א⁸. זאת עקב עליית משקלם של רוכשי דירה שנייה ויותר, כתחליף לנכסים פיננסיים ארוכי טווח. ירידת

⁶ שם.

⁷ להרחבה ראו פרק ג' של סקירה זו, בחלק 1.ד' ובלוח ג'-4 שם.

⁸ על פי אומדני רשות המסים.

ערכם של הנכסים הפיננסיים שבידי הציבור במהלך 2008 ובתחילת 2009 הביאה להפנמת הסיכון הכרוך בהשקעה ישירה בשוק ההון בארץ ובעולם, למרות ההתאוששות המהירה שהייתה בתחום זה בהמשך 2009. לנוכח ההכרה בעובדה שביצועי החיסכון ארוך הטווח של הציבור תלויים בשווקים אלה, הכספים שנמשכו ב-2008 מאפיקי החיסכון הפיננסי ארוך הטווח לא הוחזרו לשם במהלך 2009. במקום זאת העדיף הציבור לפנות לאפיק השקעה ארוך טווח הנתפס בעיניו כבטוח יותר וכנושא תשואה ריאלית חיובית לאורך שנים – נדל"ן. היקפי הפעילות בשוק הדיור רשמו השנה שיא, והסתכמו בכ-100,000 עסקאות – גידול של 7.5% לעומת אשתקד⁹. מספר העסקאות של רכישת דירות חדשות גדל בכ-27% לעומת 2008, ועל אלה נוספו התארגנויות לבנייה פרטית במסגרת קבוצות רכישה¹¹.

היצע הדירות לטווח קצר הוא קשיח יחסית, בשל מגבלות על תהליך הייצור (כגון זמינות של קרקע ועובדים), מגבלות בירוקרטיות ומגבלות פיננסיות. קשיחות זו של היצע הדירות מעכבת התאמה מהירה של ההיצע לגידול הביקוש, והתוצאה הבלתי נמנעת היא עלייה מהירה של מחירי הדירות. התפתחות זו הגדילה השנה משמעותית את סכום ההלוואה הממוצעת.

לאורך כל שנת 2009 גדלו היקפי העסקאות בדירות, ורכיב ההשקעה בסך הרכישות היה גדול. בשונה מאשר בשנים קודמות, החל משנת 2008 נרשמה עלייה ניכרת ברכישות דירה להשקעה גם מחוץ לאזור המרכז. כוח המשיכה של אזורים אלה, בעיקר באר-שבוע וחופה, נובע ממחירן הנמוך יחסית של הדירות בהם, המאפשר רכישת נכס מניב גם למשקי בית בעלי עושר פיננסי לא גדול. על פי נתונים שמקורם במינהל הכנסות המדינה, כ-39% מרוכשי הדירות בבאר-שבוע במחצית הראשונה של השנה מתגוררים מחוץ לאזור, לעומת 22% בלבד בשנת 2003. אזורים אלה מתאפיינים גם בתשואת דיבידנד (שכר דירה) גבוהה יחסית. על פי אומדנים שונים, תשואת הדיבידנד על השקעה בנדל"ן באזור הדרום הייתה ב-2009 כ-4.4%, לעומת כ-3.3% באזור ת"א.

ניתוח מאפייניהם של רוכשי הדירות מעלה כי משקלם של השכירים ממעמד הביניים בקרב המשקיעים בנדל"ן גדל, והגיע במחצית הראשונה של 2009 ל-61%. השכר החציוני החודשי בקרב קבוצה זו הסתכם בכ-11,000 ש"ח בלבד. ולשם השוואה: השכר הממוצע במשק עמד בתקופה זו על כ-8,000 ש"ח לחודש¹². כתוצאה מעליית מחירי הנכסים גדל סכום ההלוואה הממוצעת – מ-332 אלף ש"ח בשנת 2008 ל-370 אלף ש"ח בשנת 2009 (איור א'-5).

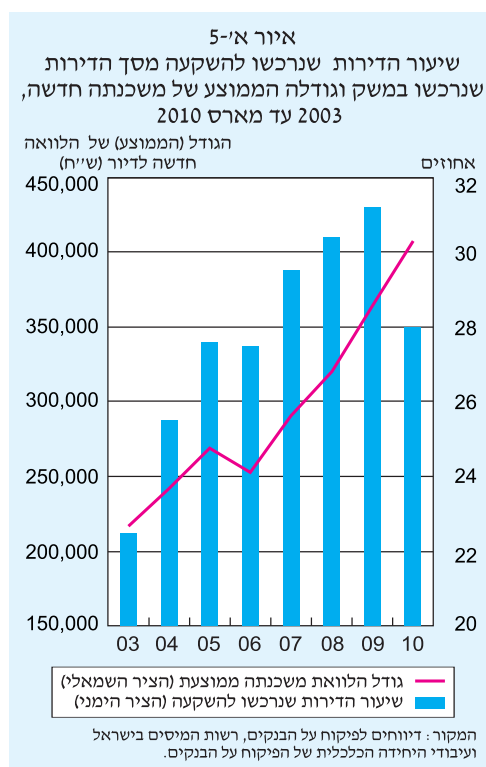
⁹ שיעור גידול זה מוטה כלפי מטה, שכן מספר העסקאות המדווחות מרשות המסים אינו כולל את פעילות הגוברת של קבוצות הרכישה. על פי אומדן של מינהל הכנסות המדינה נרכשו באמצעות קבוצות הרכישה בשנת 2009 כ-4,300 דירות. אין בידינו נתון מקביל לשנת 2008, אך ההשערה היא שפעולתן של קבוצות הרכישה התרחבה מאוד במהלך 2009.

¹⁰ המקור: משרד הבינוי והשיכון – האגף למידע וניתוח כלכלי. סקירת מארס 2010, עמ' 27, לוח ג'-1.

¹¹ המקור: שם.

¹² מקור הנתונים בדוח השנתי מס' 57 של רשות המסים 11/2009, לוח י"ט-13 בעמ' 441.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

עקב ירידת הריביות, בעיקר הריביות המשתנות, גובה התשלום החודשי בגין משכנתה חדשה ממוצעת שנלקחה בשנת 2009 נמוך ביחס להלוואה שנלקחה בשנת 2008.¹³

אפיק נוסף לביצוע עסקאות בנדל"ן, שצבר תאוצה במהלך 2009 והשפיע ככל הנראה על היקף ההלוואות לדיור בכלל ועל גודל המשכנתה הממוצעת בפרט, הוא רכישת דירה במסגרת קבוצות רכישה. רכישות אלו מתבצעות בדרך כלל למטרות השקעה, וחלק ניכר מהרוכשים מממנים את רוב הרכישה באמצעות מימון בנקאי. מאחר שמדובר לרוב ברכישת דירות באזורי ביקוש, ההלוואה הממוצעת בסוג זה של עסקאות גבוהה יחסית לממוצע ברכישה רגילה של דירה למגורים. חלק גדול מהרכישות באמצעות קבוצות רכישה מתבצע בשני שלבים. בשלב ראשון, החופף לתקופת בניית הדירה, מספקים הבנקים נותני המשכנתאות אשראי גישור, המשמש את

קבוצת הרכישה למימון בניית הדירות. תשלומי הקרן של אשראי זה נדחים עד לקבלת הדירות. בשלב השני, עם העברת הבעלות, מעמידים להם הבנקים אשראי רגיל לדיור לטווח ארוך. סכום ההלוואה הממוצעת באמצעות קבוצות הרכישה גבוה יחסית, דבר שתורם לגידול ההיקף הכולל של ההלוואות לדיור. בהשפעת אפליית המס לטובת קבוצות הרכישה הביאו קבוצות אלו לעלייה של מחירי הקרקעות, בעיקר באזורי הביקוש, מה שפעל אף הוא לעלייה של מחירי הדירות.

היחס בין הלוואה ממוצעת לדיור לבין מחיר דירה ממוצע נותר יציב בשנים האחרונות, בעיקר עקב עליות מקבילות של מחירי הדירות ושל גובה המשכנתה הממוצעת. חלקו של ההחזר החודשי הממוצע בגין הלוואות חדשות מתוך השכר הממוצע ירד. עם זאת יש לזכור שהיציבות היחסית של מדדי סיכון אלה יכולה להתערער במהירות – במקרה של ירידת מחירי הדירות או עליית הריבית.

בגלל סיכון האשראי, הנובע בעיקר מהכבדת נטל ההחזר החודשי על נוטלי המשכנתאות עם עליית שיעור הריבית המשתנה, ביקש המפקח על הבנקים מהבנקים נותני המשכנתאות לפעול בזהירות יתר במגזר זה. נוסף על כך בחן הפיקוח על

¹³ ההחזר החודשי של הלוואה ממוצעת שנלקחה בשנת 2008 בסך של 330 אלף ש"ח בריבית הממוצעת ששררה בשנת זו (4.07%) הוא – לפי תחשיב – כ-2,000 ש"ח, לעומת 1,900 ש"ח בהלוואה באותו סכום שנלקחה ב-2009. ראו לוח נ'–א'–8.

הבנקים במהלך השנה את פעילות הבנקים הנותנים משכנתאות בתחום קבוצות הרכישה, והגיע למסקנה שפעילות זו מסוכנת יותר מפעילות רגילה עם רוכשי דיור למגורים. הרחבה בנושא פעילות הפיקוח על הבנקים במהלך 2009 בתחומים אלה ראו בפרק ד' של סקירה זו.

תיבה א'–1: פעילות הבנקים בתחום ההלוואות לדיור בישראל

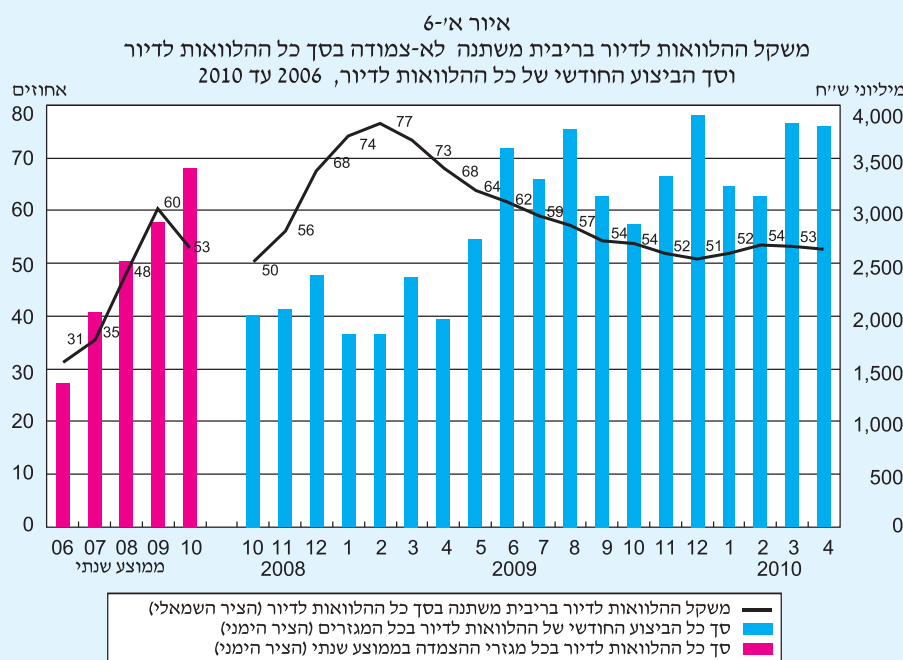
בניתוח פעילותה של מערכת הבנקאות בתחום הקלסי – גיוס מקורות והעמדת אשראי – נהוג להפריד את הפעילות במשכנתאות מן הפעילות הבנקאית הרגילה. זאת משום שמדובר בדרך כלל בהתקשרות חד פעמית ולטווח ארוך, שבה, ברוב המקרים, המידע של הבנק על הלקוח מועט, והוא נדרש לגזור את פרופיל הסיכון של הלקוח לפני שזה הוכיח את חוסנו הפיננסי. טעות של הבנק לגבי סיכון הלקוח, ובעטיה תמחור מוטעה של האשראי, עלולה לגרום נזק רב, שכן הליכי פינוי דיירים מדירתם במקרה של אי עמידה בהחזרי משכנתה הם ארוכים ועתירי הוצאות. בתום תהליך התמחור מעמיד הבנק את האשראי ללקוח, ולרוב אין ביניהם מפגש נוסף; החזרי ההלוואה מתבצעים בהוראת קבע עד לסילוק כל האשראי. כתוצאה מתהליך ייחודי זה ומהצורך בגיוס פיקדונות לטווח ארוך נוסדו בנקים שהתמחו בהעמדת משכנתאות. עם השנים התברר להנהלות הבנקים כי פעילות זו לבדה אינה יכולה להניב תשואות גבוהות, וכי רצוי לשלב אותה עם פעילויות אחרות כדי למצות יתרונות לגודל ויתרונות למיגוון. לפיכך מרבית פעילות המשכנתאות מתנהלת כיום בבנקים המסחריים הרגילים, במחלקות נפרדות.

פעילות המשכנתאות גדלה בשנים האחרונות במידה ניכרת – פועל יוצא של הפעילות הערה בשוק הדיור. עם זאת, התחרות הקשה בפעילות המשכנתאות ורצונו של כל בנק להגדיל נתח השוק שלו הקטינו את המירווח הפיננסי בפעילות זו. גם רווחיותם של הבנקים למשכנתאות שטרם התמזגו ירדה בשנים האחרונות.

יתרת האשראי הבנקאי למשקי הבית לצורכי דיור גדלה בשנת 2009 בכ-17 מיליארדי ש"ח ביחס להיקפה ב-2008 – גידול משמעותי של 12%. במהלך השנה הנסקרת העמידו הבנקים הפעילים בתחום היקפי שיא של אשראי, שהסתכמו בכ-35 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-30 מיליארדים בשנת 2008, שאף היא הייתה שנה של עלייה בפעילות. הפעילות בישראל בתחום המשכנתאות מתחלקת לשלושה מגזרי הצמדה – המגזר הלא-צמוד, המגזר הצמוד ומגזר הפעילות במט"ח. המגזר הגדול ביותר בשנים האחרונות הוא הלא-צמוד, שצמח מאוד בשנים אלו, בעיקר בעקבות הירידה החדה של שיעורי האינפלציה, שהגדילה את ביקושי הציבור לאשראי לא-צמוד. המגזר העיקרי השני הוא המגזר הצמוד, ואילו במגזר המט"ח פעילים בדרך כלל תושבי חוץ וישראלים השוהים בחו"ל, או שהכנסתם היא במטבע זר. כ-60% מההלוואות שניתנו ב-2009 היו בריבית משתנה, לעומת

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

כ-48% בלבד במוצע ב-2008. הפער בין היקף ההלוואות החדשות שניתנו ב-2009 (התנועות) לבין השינוי ביתרת ההלוואות (היתרה) מוסבר ברובו בפירעונות מוקדמים ובגלגול של הלוואות ישנות, שהסתכמו בכ-14 מיליארדי ש"ח – עלייה של כ-7% לעומת אשתקד (לוח נ'–א'–7). גידול זה של היקף הפירעונות המוקדמים נבע, ככל הנראה, מרצון הלקוחות להחליף את בסיס ההצמדה – מהלוואות הצמודות למדד המחירים לצרכן להלוואות בריבית המשתנה בהתאם לשינויים בריבית הפריים, שהייתה השנה נמוכה מאוד אף בראייה היסטורית. בתחילת 2009 נרשם שיעורי שיא במשקלן של ההלוואות לדיור בריבית משתנה בסך כל ההלוואות לדיור, והוא הגיע ל-77% (איור א'–6).

(3) האשראי למשקי הבית – האשראי הצרכני

אשראי זה מיועד בעיקרו לממן צריכה שוטפת, ועל כן הביקוש לו צפוי להיות מושפע במידה ניכרת מההתפתחויות היוצרות את הסביבה המקרו-כלכלית, ומניעות את משקי הבית לשנות את היקף צריכתם. הסביבה המקרו-כלכלית השתנתה במהלך השנה: בתחילת השנה נמשכה התכווצות הפעילות הכלכלית, שהחלה עוד בסוף 2008, בעטיו של המשבר הכלכלי העולמי, ואילו ברביע השני של השנה החלה הפעילות הכלכלית להתרחב. גם הצריכה הפרטית, שירדה במהלך הרביע הראשון, שבה והתרחבה בהמשך השנה. בסך הכול השנה עלה האשראי הצרכני המאזני בכ-7%.

(4) האשראי הבנקאי לפי מגזרי הצמדה

בחינת ההתפתחויות של יתרות האשראי בפעילות המקומית לפי מגזרי הצמדה וסוגי מטבע מעלה ירידה של האשראי במטבע חוץ לעומת עלייה כמעט באותו ההיקף באשראי השקלי, ובתוך מגזר זה גדל האשראי הלא צמוד למדד לצד ירידה קלה של האשראי הצמוד למדד (לוחות נ'א-1 עד נ'א-4).

השוני בהתפתחות האשראי לפי מגזרי הצמדה נגזר מההתפתחויות המקור-כלכליות שהיו השנה. ירידת הביקוש של המגזר העסקי להשקעות, בשיעור של כ-8%, פעלה באופן ישיר על הביקוש של הפירמות לאשראי בנקאי צמוד למדד, שהוא בעיקרו ארוך טווח.

התכווצות הסחר העולמי בשיעור של יותר מ-12% גררה ירידה של היצוא הישראלי בשיעור דומה. ירידה זו, ועמה ירידה בפעילותן של חברות ישראליות הפעילות בחו"ל, הביאו לירידה של יתרת האשראי במט"ח הן במונחי שקלים והן במונחי דולרים. הירידה החדה של יתרת האשראי במט"ח הקיפה הן את האשראי לתושבים מקומיים, המהווה כ-75% מיתרת האשראי, והן את האשראי לתושבי חוץ.

ג. ההתפתחויות העיקריות בפיקדונות הציבור במערכת הבנקאות

תיק הנכסים הפיננסיים של תושבי ישראל מייצג את היצע מקורות הציבור למערכת הבנקאות. מקובל לחלק תיק זה לשלושה חלקים עיקריים, שווים פחות או יותר בגודלם¹⁴. החלק הראשון הוא הנכסים הפיננסיים הסחירים, שרובם מנוהלים על ידי חברות לניהול תיקי השקעה וגופים מוסדיים, ומיעוטם מנוהלים ישירות על ידי הציבור. חלק זה מורכב ממניות ואג"ח (ממשליות ופרטיות) בארץ ובחו"ל. החלק השני, רובו חיסכון ארוך טווח המנוהל עבור הציבור על ידי משקיעים מוסדיים (קופות גמל ופיצויים, קרנות השתלמות וקופות פנסיה וביטוח חיים). החלק השלישי והלא-סחיר של התיק הוא פיקדונות במערכת הבנקאות (לוח א'-4).

בשנת 2009 נרשמה עלייה חדה בערך של תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור, ובכך נתחדשה מגמת גידול, לאחר הירידות הניכרות של שנת 2008. תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור הסתכם בסוף 2009 בכ-2.2 טריליוני ש"ח, גידול של כ-360 מיליארדים לעומת השנה הקודמת – כ-20%. עיקר העלייה נרשמה בחלק הסחיר של תיק הנכסים – 34%, שהם כ-200 מיליארדי ש"ח. עלייה זו עיקרה בחלק המנייתי – כ-68%, שהם כ-120 מיליארדי ש"ח, תוצאת זינוק, כ-79%, במדד של סך כל המניות הנסחרות בת"א¹⁵.

גם פיקדונות הציבור בבנקים גדלו השנה, אמנם במידה מתונה – 5%, שהם 34 מיליארדי ש"ח, רובם הגדול, 26 מיליארדים, בפיקדונות השקליים הלא-צמודים. גידול זה של יתרת הפיקדונות הלא צמודים נבע מרצונו של הציבור להנזיל חלק מנכסיו הפיננסיים באמצעות הפקדתם בפיקדונות עו"ש, בגלל התשואה הכוללת האפסית בפיקדונות לטווחים ארוכים יותר. כך עלתה יתרת פיקדונות העו"ש והפיקדונות ליום

¹⁴ הציבור מחזיק גם חלק קטן מנכסיו, כאחוז אחד, במוזון.

¹⁵ להרחבה, ראו דוח בנק ישראל לשנת 2009, פרק ד', ובפרט לוח ד'-1 בעמ' 146.

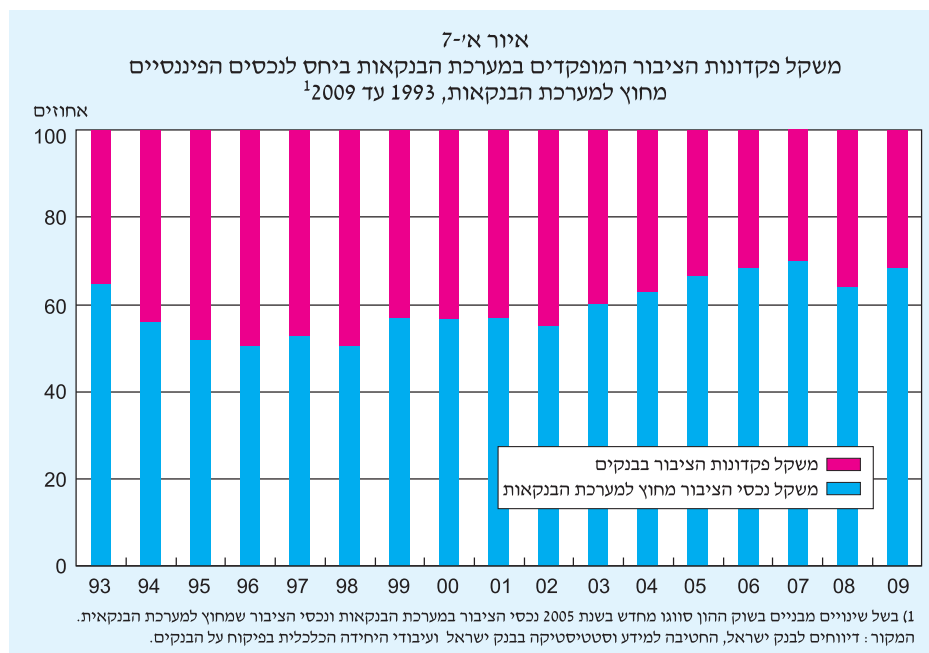
לוח א'-4
תיק הונכסים הפיננסיים של הציבור¹ בנקים ומחזיקי לנכסים, עד 2006

שערור השינוי	התפלגות (אחוזים)						היתרות (מיליארדי ש"ח, במחירים שוטפים)			
	2009	2008	2009	2008	2007	2006	2009	2008	2007	2006
לעומת										
2008										
5.0	10.0	31.6	35.8	29.9	31.6	710.3	676.3	614.8	581.4	
6.2	16.5	20.1	22.6	17.8	18.1	452.9	426.5	366.0	333.3	פיקדונות שקל ¹ ים לא-צמודים ³
0.3	-3.4	6.0	7.2	6.8	6.9	135.7	135.4	140.2	127.4	פיקדונות במט"ח וצמודים למט"ח ⁴
6.3	5.3	5.4	6.1	5.3	6.6	121.6	114.4	108.7	120.8	פיקדונות צמודים ⁵
38.0	12.7	3.9	3.4	2.7	3.1	87.6	63.5	56.4	56.6	הוזה: פיקדונות בנקים של מוסדות גמל, פנסיה וביטוח ⁶
34.0	-29.6	34.9	31.1	40.5	38.6	785.5	586.2	832.2	709.5	נכסי הציבור הסחירים
68.2	-55.9	13.5	9.5	19.8	17.4	302.8	180.0	408.0	320.9	מניית ⁷
22.6	5.7	13.8	13.4	11.7	11.4	310.9	253.6	240.0	209.0	אג"ח סחירות ומק"ם ⁸
12.6	-17.2	9.3	8.3	9.0	9.8	171.8	152.6	184.2	179.6	השקעות תושבי ישראל בחו"ל
18.3	22.4	1.6	1.6	1.2	1.2	35.6	30.1	24.6	21.6	מזומן בידי הציבור
20.8	1.7	31.9	31.5	28.4	28.6	717.8	594.1	584.3	526.4	נכסי מוסדות הגמל, הפנסיה והביטוח (ללא הפיקדונות בנקים) ⁹
19.2	-8.2	100.0	100.0	100.0	100.0	2,249.1	1,886.7	2,055.8	1,839.0	סך כל נכסי הציבור: 1+2+3+4

- הציבור אינו כולל את הממשלה, בנק ישראל, הבנקים והסחירים והבנקים להשכנתאות.
- כולל בנקים מסחריים ובנקים להשכנתאות.
- כולל פמל"ח לא-צמוד.
- כולל פמל"ח, פת"ם, פת"ם-פיצויים, פמ"ח ופיקדונות לא-תושבי ישראל.
- כולל תוכניות חיסכון ופיקדונות מאושרים למתן הלוואות של חברות קשורות ואחרים.
- מתוך סך כל הפיקדונות בנקים.
- מניות חפשיות בידי הציבור ומוסדות גמל, בניכוי החזקות של תושבים זרים וממשלה.
- כולל אג"ח ממשלתיות (צמודות ולא-צמודות) ואג"ח פרטיות.
- כולל קופות גמל ופיצויים, קרנות השתלמות, קופות פנסיה וביטוח זרים, בתוכניות "מטירות תשואה" ו"משתתפות ברווחים".
- המקור: דיווחים לבנק ישראל ועמודי השיבת המחזק בבנק ישראל.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

אחד (פדיום) (פח"ק) ב-35 מיליארדי ש"ח, ובמקביל ירדה ב-9 מיליארדי ש"ח יתרת הפיקדונות הלא-צמודים לטווחים הארוכים יותר (פז"ק). כיוון שהתרחבות חלקו הסחיר של תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור הייתה מהירה מזו של החלק הלא סחיר, עלה משקלו של החלק הסחיר בכ-4 נקודות אחוז, לכ-35%, והחלק המופקד בבנקים ירד בשיעור דומה, לכ-32% (לוח א'-4 ואיור א'-7).

ד. ההתפתחויות העיקריות בפעילות החוץ-מאזנית

הפעילות החוץ-מאזנית כרוכה בסיכוני אשראי, בגין התחייבויות הלקוחות כלפי הבנק; זאת בעיקר בשני אפיקים: האפיק הראשון הוא עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים, שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי. פעילות זו כוללת אשראי תעודות, ערבויות¹⁶ והתחייבויות למתן אשראי שאושר וטרם ניתן¹⁷. מרבית העסקאות המשתייכות לפעילות זו הן מסגרות חח"ד ומסגרות אשראי אחרות לציבור שטרם נוצלו, מסגרות אשראי של כרטיסי אשראי שלא נוצלו וכן התחייבויות בלתי חוזרות למתן אשראי שאושר וטרם ניתן, המהוות יחד כשני שלישים מפעילות זו – כ-24%, כ-21% וכ-21%, בהתאמה (לוח א'-5). יתרת העסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-

¹⁶ ערבויות להבטחת אשראי, ערבויות לרוכשי דירות וערבויות אחרות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות.

¹⁷ מסגרות אשראי של כרטיסי אשראי שלא נוצלו, יתרות בלתי מנוצלות של מסגרות אשראי בחח"ד, התחייבויות בלתי חוזרות למתן אשראי שאושר וטרם ניתן והתחייבויות בלתי חוזרות להוצאת ערבויות.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

מאזניים, שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי, עמדה בסוף 2009, בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, על 360 מיליארדי ש"ח, ב-56 מיליארדים פחות מאשר שנה קודם לכן. רובה הגדול של הירידה, 51 מיליארדי ש"ח, נרשם בסעיף מסגרות חח"ד ואחרות שלא נוצלו, בעיקר במסגרות האשראי למשקי הבית; אלה צומצמו על ידי הבנקים עם המעבר לכללי באזל II, שלפיהם מסגרות אשראי לא מנוצלות נחשבות לנכסי סיכון, אשר מחייבים הקצאת הון בגינם.

האפיק השני הוא הפעילות במכשירים פיננסיים נגזרים. החוזים המשותפים למכשירים הנגזרים נחלקים, על פי חשיפתם לסיכון הבסיס, לארבע קבוצות – חוזי ריבית¹⁸, חוזי מטבע חוץ, חוזים בגין מניות וחוזי סחורות ואחרים. מכשירים אלה הם מכמה סוגים: נגזרים מגֵדָרִים¹⁹, נגזרים לניהול נכסים והתחייבויות (ALM – Assets

לוח א'-5

עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2007 עד 2009

היתרות לסוף שנה	שיעור השינוי (לעומת השנה הקודמת)		ההתפלגות		
2009	2008	2007	2009	2008	2007
(מיליארדי ש"ח)	(מיליארדי ש"ח)	(מיליארדי ש"ח)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)
6	5	6	-11.5	-1.1	1.6
28	21	24	-11.3	-13.8	7.1
24	29	26	8.9	10.0	6.2
38	45	40	5.0	11.5	9.8
90	77	82	-8.8	-6.6	23.3
19	22	19	1.5	15.9	4.8
132	85	136	2.6	-37.6	34.0
51	76	83	61.9	-8.0	13.2
389	416	360	7.1	-13.5	100

המקור: דוחות כספיים לציבור.

¹⁸ חוזים לרכישת/מכירת שקלים הצמודים למדד המחירים לצרכן בישראל תמורת שקלים לא-צמודים, או חוזי ריבית אחרים.

¹⁹ נגזר שהנהלת הבנק מייצגת אותו כמגֵדָר, ובתנאי שהוא כשיר לכך. זאת כאשר אופי החשיפה לסיכונים של המגדר זהה לאלה של המגודר. הפריט המגודר צריך להיות מזוהה ספציפית. בתחילת הגידור מתעדים פורמלית את יחס הגידור ואת המטרה ואסטרטגיית ניהול הסיכונים של התאגיד הבנקאי ביצירת הגידור, לרבות זיהוי המכשיר המגדר, הפריט המגודר, מהות הסיכון המגודר ואופן הערכת האפקטיביות של המכשיר המגדר בקיוויו החשיפה לשינויים בשווי ההוגן של הפריט המגודר, שניתן לייחס אותה לסיכון המגודר.

²⁰(Liabilities Management), נגזרים אחרים²¹ ונגזרי אשראי²² וחוזי החלפת מטבע חוץ. במהלך 2009 נרשמה עלייה מסוימת ביתרת המכשירים הנגזרים האחרים (לוח א'–6).

לוח א'–6

התפלגות היתרות במכשירים הנגזרים,
חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2008 ו-2009
(מיליארדי ש"ח)¹

2009				2008				
סך הכול	חוזים אחרים ²	חוזי מטבע	חוזי ריבית	סך הכול	חוזים אחרים ²	חוזי מטבע	חוזי ריבית	
378	19	187	172	361	14	186	161	לאומי
438	34	207	197	430	39	186	204	הפועלים
157	39	63	56	143	9	75	58	דיסקונט
157	27	89	42	160	14	92	53	מזרחי-טפחות
138	60	70	9	100	33	60	7	הבינלאומי
1,268	178	615	475	1,194	111	599	484	סך הכול

(1) במונחי קרן עיונית, במחירים שוטפים.
(2) חוזים בגין מניות, חוזי סחורות ואחרים.
המקור: דוחות כספיים לציבור.

3. ההתפתחויות העיקריות במדד הפעילות הבנקאית

את משקלה של הפעילות הבנקאית בסך הפעילות המשקית ואת התפתחותה על פני זמן ובראייה בין-לאומית נהוג למדוד באמצעות שני סוגים של מדדים, המבטאים את תפוקת הענף. הסוג הראשון מתייחס לנתונים מאזניים, כגון היקף המאזן של כלל המערכת יחסית לתוצר, או היקף האשראי הבנקאי יחסית לתוצר, והסוג השני מתייחס לנתוני תזרים כגון "הערך המוסף" של המערכת. האחרון מאפשר מתן ביטוי להכנסה הנגזרת מפעילות הבנקים בסעיפים חוץ-מאזניים (עסקאות עתידיות, ערבויות ועוד), שהלכו וגדלו בשנים האחרונות.²³

בשנת 2009 המדדים השונים להתפתחות הפעילות הבנקאית הצביעו בכיוונים מנוגדים: שני המדדים המאזניים (המאזן/התמ"ג והאשראי/התמ"ג) הצביעו על ירידה של משקל הפעילות הבנקאית יחסית לפעילות המשקית, ואילו המדד השלישי – הערך המוסף/התמ"ג – הצביע על התרחבות חדה של הפעילות הבנקאית יחסית לפעילות המשקית (איור א'–8).

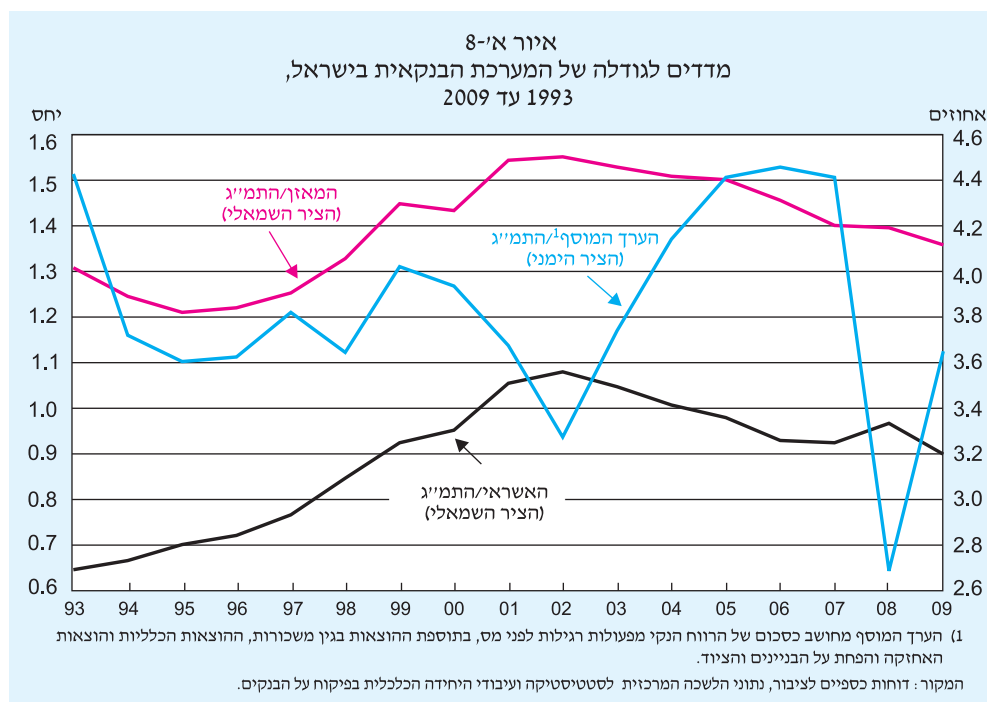
²⁰ נגזר שהנהלת הבנק רואה בו מגדר, אך אין הוא עומד בתנאי הגידור שנקבעו בגילוי הדעת.

²¹ נגזר שאינו מגדר ואינו ALM.

²² חוזה המעביר סיכון אשראי מקונה למוכר. נגזרי אשראי יכולים ללבוש צורות שונות: אופציות להגנה מכשל אשראי, שטר לכיסוי חלקי של סיכון האשראי, SWAP לכיסוי מלא של הסיכון וכו'.

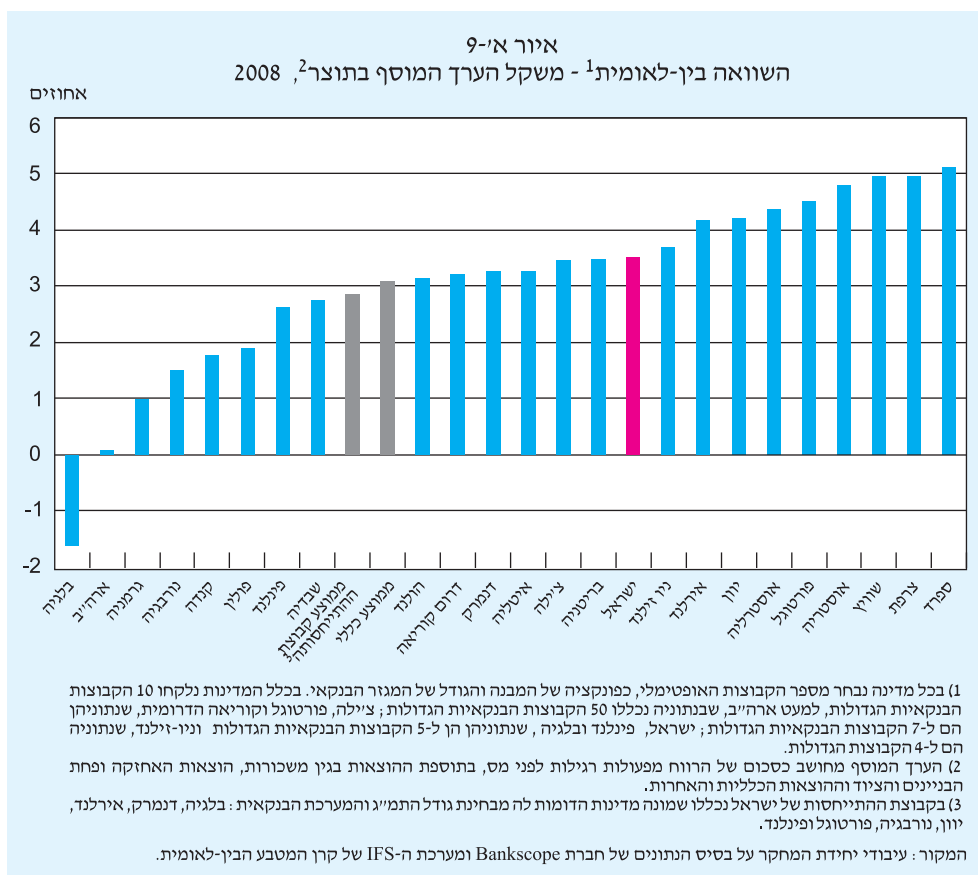
²³ להרחבה ראו ד' רוטנברג (2002), ניהול בנקאי בישראל: ניהול נכסים, התחייבויות וסיכונים, כתר הוצאה לאור בע"מ, עמ' 53–54.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

אף שהניגוד בהתפתחות המדדים בולט בעוצמתו, התופעה עצמה אינה חריגה; היא אופיינית לתקופות של שינויים במצב הכלכלי – הן לתחילתו של שפל והן ליציאה ממנו. מקור ההבדל הוא שוני בהשפעה של הפעילות המחזורית על מאזן הבנקים ועל רווחיהם: בעת יציאה ממיתון רוב הביקוש לאשראי עסקי מופנה למקורות אשראי חוץ-בנקאי – בעיקר כתוצאה מהתחדשות הפעילות התקינה של שוק זה לאחר התייבשותו בתקופת השפל – ולכן פוחתת מרכזיותה של המערכת בפעילות המשקית; לעומת זאת מביאה היציאה משפל לעלייה ניכרת של רווחי הבנקים לאחר שחיקתם בתקופת השפל, בעיקר כתוצאה מהרווחים בתיק ניירות הערך נוסטרו, בשלב ראשון, ומאוחר יותר כתוצאה מירידה בהפרשות לחובות מסופקים ומהתרחבות הפעילות הריאלית, המביאה לעליית הערך המוסף של המערכת אף מעבר לגידול התוצר²⁴. עליית הערך המוסף הייתה השנה חדה אף יותר מאשר ביציאה מן המיתון הקודם, בשנים 2003–2004, אך רמתו, כ-3.6 אחוזי תוצר, נמוכה בראייה היסטורית.

²⁴ הרחבה על הקשר שבין מחזור העסקים לבין התוצאות העסקיות של הבנקים ראו להלן, בפרק ב' של סקירה זו.

4. פעילות מערכת הבנקאות בתחום ניירות הערך

שתי מגמות מרכזיות אפיינו את פעילותה של מערכת הבנקאות הישראלית בתחום ניירות הערך נוסטרו²⁵ עד שנת 2007.

המגמה הראשונה היא גידול מהיר וכמעט רצוף של היקף התיק (בארץ ובחו"ל): יתרת תיק ניירות הערך של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות עמדה בסוף 2007 על כ-163 מיליארדים, ומשקלו של תיק ניירות הערך נוסטרו בסך הנכסים עמד אז על כ-16% (לוח א'-7 ואיור א'-10)²⁶.

המגמה השנייה היא הגדלת משקלן של איגרות החוב הקונצרניות (בארץ ובחו"ל) בתיק: בסוף 2007 הכיל תיק הנכסים של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות אג"ח

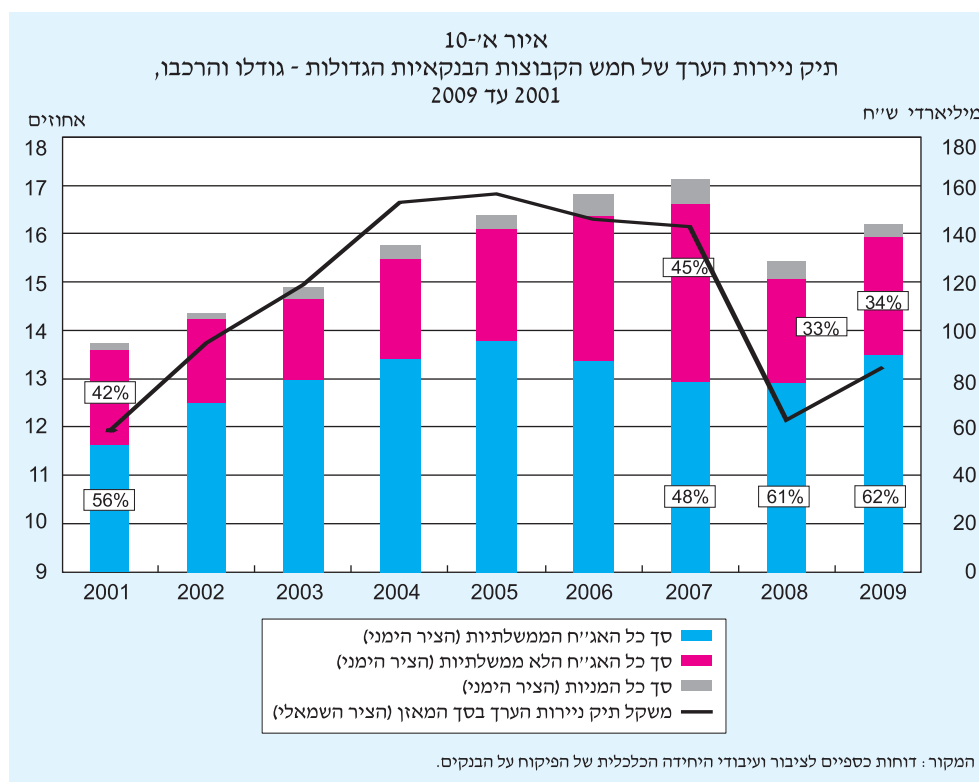
²⁵ תיקי ניירות הערך של הבנקים עצמם, שהם חלק ממאזניהם, להבדיל מתיקי ניירות הערך שהבנקים מנהלים עבור לקוחותיהם.

²⁶ הסבר על שינוי המדיניות שברקע התפתחות זו ניתן לראות בסקירה השנתית של הפיקוח על הבנקים לשנת 2008, בפרק א' סעיף 5, בעמ' 36 ו-37.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

לא-ממשלתיות בשיעור של 45% מתיק ניירות הערך²⁷ של הבנקים, ובמקביל ירד משקל האג"ח הממשלתיות לכ-48% בלבד.

שנת 2008 אופיינה בהתממשות של הסיכונים שהיו כרוכים בהיקפו והרכבו של תיק ניירות הערך נוסטרו, וכתוצאה מכך הקטינו הבנקים במידה ניכרת את היקפו והורידו את רמת הסיכון שלו, בהגדילם את רכיב האג"ח הממשלתיות על חשבון האג"ח הלא-ממשלתיות; בשנה הנסקרת התחדשה מגמת ההתרחבות של תיק זה, הן מבחינת היקפו – מ-129 מיליארדי ש"ח בסוף 2008 ל-144 מיליארדים בסוף 2009 (עלייה של כ-12%) – והן מבחינת חלקו במאזן המערכת, מ-12.1% ל-13.2%, בהתאמה. עם זאת, שנת 2009 שונה מהשנים שלפני 2008 בשני מישורים: ההבדל הראשון הוא שחלקו של התיק במאזן עדיין נמוך בהרבה מאשר בשנים 2004–2007, שבהן הוא נע בין 16% ל-17%, ודומה לחלקו בשנת 2002 – כ-13%²⁸; ההבדל השני הוא בהרכבו – בשנת 2007 משקל האג"ח הממשלתיות, הנחשבות לפחות מסוכנות, בתיק עמד על כ-48% בלבד, ואילו ב-2009 הוא הגיע ל-62% (איור א'-10).

²⁷ לבנקים גם החזקות במניות סחירות ולא סחירות. כיוון שרובן המכריע של החזקות אלו הוא תוצאה של מימוש ביטחונות ומניות המוחזקות כבטוחה כנגד מתן אשראי, הן אינן משקפות רכישה אסטרטגית לצורך גיוון מקורות הרווח.

²⁸ לניתוח תיק ניירות הערך נוסטרו של הבנקים מבחינת הסיכון הכרוך בהחזקתו והתמורות שחלו בו בשנים האחרונות ראו פרק ג' של סקירה זו, סעיף 11.

לוח א'-7

תיק ניירות הערך של המש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2008 ו-2009¹

בנק דיסקונט				בנק הפועלים				בנק לאומי			
2009		2008		2009		2008		2009		2008	
השווי ההון (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (אחוזים)	השווי ההון (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (אחוזים)	השווי ההון (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (אחוזים)	השווי ההון (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (אחוזים)	השווי ההון (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (אחוזים)	השווי ההון (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (אחוזים)
4.4	1,609	2.6	814	0.3	89	0.3	68	1.4	816	3.3	1,467
1.1	405	3.3	1,041	2.7	766	7.4	1,965	0.1	59	0.2	71
5.5	2,014	5.9	1,855	3.0	855	7.6	2,033	1.5	875	3.4	1,538
52.1	18,937	32.8	10,313	62.0	17,445	52.8	14,077	42.6	24,529	23.1	10,399
34.5	12,554	50.7	15,947	18.0	5,069	26.2	6,992	34.3	19,752	42.1	18,928
86.6	31,491	83.4	26,260	80.1	22,514	79.1	21,069	77.0	44,281	65.3	29,327
1.9	703	4.2	1,325	5.2	1,476	6.8	1,813	4.3	2,490	7.2	3,219
88.5	32,194	87.6	27,585	85.3	23,990	85.9	22,882	81.3	46,771	72.4	32,546
5.6	2,033	5.1	1,608	11.0	3,096	6.2	1,648	12.9	7,428	20.6	9,261
0.3	112	1.2	383	0.5	132	0.2	62	4.1	2,357	3.3	1,489
5.9	2,145	6.3	1,991	11.5	3,228	6.4	1,710	17.0	9,785	23.9	10,750
0.0	10	0.1	42	0.2	44	0.1	20	0.2	97	0.2	105
5.9	2,155	6.5	2,033	11.6	3,272	6.5	1,730	17.2	9,882	24.2	10,855
62.1	22,579	40.5	12,735	73.4	20,630	59.3	15,793	57.0	32,773	47.0	21,127
35.9	13,071	55.2	17,371	21.2	5,967	33.8	9,019	38.5	22,168	45.6	20,488
98.0	35,650	95.7	30,106	94.6	26,597	93.1	24,812	95.5	54,941	92.6	41,615
2.0	713	4.3	1,367	5.4	1,520	6.9	1,833	4.5	2,587	7.4	3,324
100.0	36,363	100.0	31,473	100.0	28,117	100.0	26,645	100.0	57,528	100.0	44,939
37.9	13,784	59.5	18,738	26.6	7,487	40.7	10,852	43.0	24,755	53.0	23,812
מקור: סיכום נגידות הערך של אחרים											

מזה: ס"כ ניירות הערך
של אחידים

ס"כ ניירות הערך של
המשקיעות

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

ס"כ ניירות הערך של
אחידים

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

[illegible]

5. הפעילויות העיקריות של הקבוצות הבנקאיות באמצעות חברות בנות

א. דברים כלליים

מלבד התיווך הפיננסי הקלסי והפעילויות הבנקאיות האחרות שהם מבצעים במישרין פועלים הבנקים בישראל באמצעות חברות בנות, וזאת בכמה תחומים: בנקאות מסחרית בארץ; החזקה של חברות המתמחות בפעילות בשוק ההון, בליסינג ובמתן משכנתאות²⁹; מתן אשראי צרכני למשקי בית באמצעות חברות לכרטיסי אשראי; ופעילות בנקאית בחו"ל באמצעות סניפים ונציגויות. תרומתם של תחומים אלה לרווחי הבנקים שבראש הקבוצות היא תרומה מהותית, המאפשרת להם לגוון את מקורות הרווח. במקביל מאפשרת פעילות זו לחברות הבנות להתמחות בקבוצות אוכלוסייה ייחודיות ("אוכלוסיות נישא"), שהן לא בהכרח זהות ללקוחותיהם של הבנקים המסחריים העומדים בראש הקבוצה. דוגמאות לכך הן "בנק פועלי אגודת ישראל" מקבוצת "הבנק הבינלאומי הראשון" ו"בנק ערבי ישראלי" מקבוצת "בנק לאומי". לניצול יתרונות-למגוון על ידי הבנקים המסחריים נודעת בשנים האחרונות חשיבות רבה, לנוכח המגבלות הפיקוחיות שהוטלו עליהם במסגרת יישום המלצות "ועדת בכר"³⁰.

ב. פעילות הקבוצות הבנקאיות בתחום כרטיסי האשראי

הפעילות בתחום כרטיסי האשראי התרחבה בקצב משמעותי בשנים האחרונות. מעבר להאצת הפעילות שמקורה בגידול המתמשך של שימוש הציבור בכרטיסי אשראי, העמיקו החברות לכרטיסי אשראי את פעילותן במגזר צרכני חשוב זה. הפעילות המשולבת של הבנקים עם החברות הבנות בתחום יצרה שני שווקים נפרדים עבור צרכני האשראי: מצד אחד מאפשר הבנק השולט בחברה לכרטיסי אשראי הספקת אשראי צרכני על אחריותו, ומהצד האחר יצרו החברות לכרטיסי אשראי שוק אשראי צרכני למשקי בית המעדיפים ליטול אשראי כזה ישירות, ללא תיווכו של הבנק. תשואת ההשקעה מבחינת תרומת הרווח של חברות אלו לבנק העומד בראש הקבוצה על פני זמן, בשילוב עם הסיכון הכרוך בפעילות זו, מלמדת כי הרווחיות המותאמת לסיכון גבוהה בה יחסית, דבר המניע את הבנקים להרחיב את תחומי פעילותן של חברות אלו ואת השקעתם בהן (לוח א'-13).

הגידול המתמשך של הפעילות בכרטיסי אשראי נובע מהזמינות הרבה ומהנוחות של השימוש בכרטיסים אלו בבתי עסק. גם האפשרות לרכוש מוצרים באמצעות כרטיסי אשראי דרך הטלפון והאינטרנט תרמה לגידול השימוש בהם³¹.

²⁹ חשיבותם של הבנקים נותני המשכנתאות הפועלים כחברות בנות נפרדות של הבנקים הגדולים הולכת ופוחתת, בעקבות מיוזגם בחברות האם. לתיאור המגמה והתפתחותה ב-2009 ראו להלן בפרק זה: "מבנה מערכת הבנקאות בישראל".

³⁰ הרחבה בנושא זה ראו בסקירת המפקח על הבנקים לשנת 2007.

³¹ לסקירה של סוגי כרטיסי האשראי וההבדלים ביניהם ושל החברות הפועלות בשוק כרטיסי האשראי ראו סקירת המפקח על הבנקים לשנת 2007, פרק א', סעיף 6, עמ' 31-37.

לוח א'-8

הפעילות בכרטיסי אשראי, עד 2006

שנת השנים 2008 עד 2009	שנת השנים 2007 עד 2008	2009	2008	2007	2006	
(מיליונים)		(מיליונים)				
6.8	6.8	5.4	5.0	4.7	4.4	מספר הכרטיסים הפעילים בסוף השנה
30.0	28.0	1.18	0.91	0.71	0.57	מזוה: כרטיסים באחריות בלעדית של חברות כרטיסי ואשראי
		(מיליונים)				
6.7	9.6	697.4	653.3	595.9	541.2	מספר העסקאות
6.7	9.5	684.5	641.3	585.5	532.0	מזוה: בישראל
		(מיליארדי ש"ח)				
4.6	9.8	168.0	160.6	146.3	131.5	סכום העסקאות
4.6	10.1	160.5	153.5	139.4	125.8	מזוה: בישראל
-2.0	0.1	240.9	245.9	245.5	242.9	הסכום הממוצע לעסקה באמצעות כרטיס אשראי (שקלים)
-2.1	2.8	2,615	2,670	2,597	2,511	הוצאות החודשיות הממוצעות בכרטיס אשראי (שקלים)
0	2.6	130.3	130.3	127.0	124.0	ממוצע העסקאות לכרטיס (לשנה)

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

במהלך שנת 2009 נמשך גידול השימוש בערוץ הפצה חשוב זה של השירותים הבנקאיים בקצב דומה לזה של השנים האחרונות: מספר כרטיסי האשראי הפעילים³² גדל בכ-7%, בדומה לקצב הגידול ב-2008; מספר העסקאות עלה השנה גם הוא בכ-7%, מעט פחות מאשר בשנה הקודמת. היקף העסקאות שבוצעו באמצעות כרטיסי אשראי הסתכם ב-2009 בכ-168 מיליארדי ש"ח, רובן הגדול בישראל (לוח א'-8).

ג. הפעילות בחוץ לארץ – במישרין ובאמצעות חברות בנות

הבנקים הישראליים מנהלים פעילות בין-לאומית ענפה – הן במישרין והן באמצעות שלוחותיהם. פעילותם הבין-לאומית של הבנקים התרחבה במידה ניכרת בשנות הגאות שקדמו למשבר האחרון – גם בתחום ניירות הערך, אשר הביאו לגידול סיכוני האשראי בפעילות השלוחות, וחלקם התממשו במהלך המשבר האחרון. אלה חברו אל הסיכונים התפעוליים, שבפעילות השלוחות הם גבוהים, יחסית לפעילות הקבוצות בארץ, בגלל הריחוק מהנהלות הראשיות של הקבוצות.

מספר המשרות בשלוחות עלה בכ-40% – מ-2,413 בממוצע בשנים 2001–2005 ל-3,407 בממוצע בשנים 2006–2009 (לוח א'-9). היקף החשיפה המאזנית של הבנקים למדינות זרות התכווץ השנה בשיעור של 5.7%, והסתכם ב-156.1 מיליארדי ש"ח. רובה הגדול של החשיפה הוא למדינות מובילות בעולם המערבי, וירידתה נבעה מפעולות שהבנקים נקטו להקטנת החשיפה שלהם למוסדות פיננסיים זרים, בעקבות המשבר. ניתוח תמהיל החשיפה המאזנית של הבנקים למדינות זרות מעלה כי 36.3% ממנה מקורם בשלוחות חו"ל – 32.8% בחשיפה לבנקים זרים ו-4.6% לממשלות זרות.

בשנת 2009 ירד במקצת מספרם של משרדי החברות הבנות בחו"ל וחזר לרמה של 2007 בעוד שמספר הסניפים והנציגויות של הבנקים הישראליים בחו"ל נשאר כמעט קבוע זה כמה שנים (לוח א'-9).

נכסיהן של שלוחות חו"ל הסתכמו בסוף 2009 בכ-145 מיליארדי ש"ח, שהם כ-14% מסך הנכסים. זוהי ירידה קלה לעומת כ-150 מיליארדים, כ-15% מנכסי הקבוצות, בשנה הקודמת. עיקר הירידה נרשמה באשראי ללקוחות, ואילו היקפו של תיק ניירות הערך הזרים, שבו נרשמו בשנה הקודמת תמורות חריפות, נותר ללא שינוי, ברמה הנמוכה של שנת 2008 (לוחות א'-10 וא'-11). ירידה זו קשורה לפעילות הבנקים באמצעות השלוחות, ולרצונן של הקבוצות הבנקאיות לצמצם לעת עתה את חשיפתם לחו"ל, כלקח מהמשבר האחרון.

שנת 2009 אופיינה בחזרה לרווח, לאחר ההפסדים הכבדים שנרשמו בשנת 2008. פעילות השלוחות בארה"ב הסתכמה ב-2009 ברווח של כ-83 מיליוני דולרים, לאחר הפסד כבד של יותר ממיליארד דולרים ב-2008 (לוח א'-12).

זה שנים שהפעילות הבנקאית בחו"ל, למרות פריסתה הנרחבת והיקפי ההשקעה הניכרים בה, לא הצליחה ליצור מקור רווח משמעותי ויציב לבנקים הישראליים. כך התשואה המותאמת לסיכון של פעילות הקבוצות הבנקאיות בחו"ל, על פי שני מדדים

³² כולל כרטיסים לביצוע עסקאות בלבד, שעל פי רוב הם מקושרים למועדון לקוחות כלשהו, וכרטיסים המיועדים גם לביצוע עסקאות וגם למשיכת מזומנים.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

לוח א'-9

מספר השלוחות הבנקאיות בחו"ל: סניפים, משרדים ומשרות, 1994 עד 2009

השנה	סך המשרדים	מספר הסניפים והנציגויות ¹	מספר המשרדים של החברות הבנות ²	מספר המשרות ³
ממוצע 1991-1995	120	72	48	2,827
ממוצע 1996-2000	97	63	34	2,084
ממוצע 2001-2005	114	63	51	2,413
ממוצע 2006-2009	162	60	102	3,407
2004	120	64	56	2,502
2005	111	64	47	2,296
2006	149	63	86	3,050
2007	163	62	101	3,600
2008	179	59	120	3,642
2009	158	56	102	3,337

(1) סניפים ונציגויות של תאגידים בנקאיים ישראלים בחו"ל.

(2) סניפים של החברות הבנות בחו"ל.

(3) לא כולל שעות נוספות.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

לוח א'-10

חלקן של שלוחות חו"ל בסך האשראי והנכסים בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות בישראל,

1999 עד 2009

(מיליארדי ש"ח)

השנה	הנכסים			האשראי		
	סך הנכסים בחמש הקבוצות הבנקאיות	מזה: שלוחות חו"ל ¹	שיעור נכסי השלוחות בחו"ל בכלל הנכסים (אחוזים)	סך האשראי בחמש הקבוצות הבנקאיות ²	מזה: שלוחות חו"ל ¹	שיעור האשראי מהשלוחות בחו"ל בכלל האשראי (אחוזים)
1999	637.6	88.9	13.9	407.3	38.6	9.5
2000	699.6	100.0	14.3	464.9	42.0	9.0
2001	795.6	117.1	14.7	543.4	45.5	8.4
2002	778.6	139.4	17.9	541.8	51.1	9.4
2003	789.1	135.6	17.2	535.2	52.0	9.7
2004	812.1	148.1	18.2	536.2	57.1	10.7
2005	877.5	157.7	18.0	573.3	58.7	10.2
2006	912.0	159.0	17.4	582.7	63.0	10.8
2007	961.7	166.4	17.3	635.1	73.5	11.6
2008	1013.3	150.4	14.8	701.9	73.5	10.5
2009	1042.2	145.4	13.9	690.4	64.7	9.4

(1) שלוחות בארה"ב, מערב אירופה, דרום אמריקה ואיי קיימן.

(2) האשראי המאוני.

המקור: דיווחי הבנקים לפיקוח על הבנקים.

מערכת הבנקאות בישראל, 2009

לוח א'-11
הונסים וההתחייבויות בשלוחות חו"ל, עד 2007

סך כל השלוחות*					בערב אירופה					אז'ו"ב									
השנתי					השנתי					השנתי									
2009	2008	2009	2008	2007	2009	2008	2009	2008	2007	2009	2008	2009	2008	2007					
(מאות)					(מיליוני דולרים)					(מאות)					(מיליוני דולרים)				
-11.8	1.4	17,130	19,417	19,144	3.2	-10.4	7,624	7,385	8,244	-21.2	10.5	9,385	11,905	10,774					
18.3	15.6	10,601	8,958	7,747	25.2	-18.2	4,811	3,843	4,700	12.8	68.2	5,725	5,076	3,017					
39.0	33.3	3,236	2,328	1,747	43.7	53.2	2,430	1,691	1,104	25.1	-4.9	740	591	622					
-0.9	-36.1	9,634	9,723	15,222	-14.6	-16.3	2,488	2,913	3,479	4.9	-42.0	7,141	6,806	11,736					
-2.7	-8.7	38,506	39,560	43,314	4.2	-12.7	15,282	14,659	16,796	-6.9	-6.2	23,017	24,711	26,339					
-1.4	-15.8	24,134	24,479	29,063	11.5	-20.0	9,427	8,454	10,573	-8.4	-13.5	14,542	15,880	18,362					
-22.5	15.2	8,219	10,610	9,208	-13.5	-2.6	3,755	4,343	4,461	-28.8	32.4	4,453	6,255	4,725					
-22.4	28.6	7,154	9,223	7,172	-15.4	8.3	3,021	3,570	3,296	-26.9	46.3	4,123	5,642	3,857					
-3.4	-9.1	35,872	37,150	40,855	3.7	-13.4	13,922	13,422	15,507	-7.6	-6.5	21,760	23,553	25,184					
9.3	-2.0	2,634	2,410	2,459	9.9	-4.0	1,360	1,238	1,289	8.6	0.2	1,257	1,157	1,155					
-11.3	-23.1	9,231	10,406	13,531	-7.3	-13.2	2,605	2,809	3,236	-14.2	-26.2	6,509	7,586	10,280					
20.7	-27.5	24,036	19,918	27,467	65.7	-6.1	17,352	10,469	11,149	-29.3	-42.1	6,677	9,438	16,309					
הקטן ביותר																			
הקטן ביותר האשראי הרוזן-מאזן																			
הקטן ביותר האשראי האשר																			

היקף הפעילות בהתחייבויות נגד חו"ל.

היקף הפעילות בהתחייבויות נגד חו"ל.

היקף הפעילות בהתחייבויות נגד חו"ל.

היקף הפעילות בהתחייבויות נגד חו"ל.

היקף הפעילות בהתחייבויות נגד חו"ל.

תמצית דוח הרווח וההפסד לשלש השנים 2007 עד 2009

+ -> קצבר מווח לזפסד.
 -> -> קצבר מחפסד לזוחו.
 -> -> מחפסד לזפסד.
 (1) עפוסד גזחוסד.
 (2) כולל שלוחות נפסות שלח גכללות בארות' (קיינן) או בארזופ, ובעיקר שלוחות בדרום אמריקה.
 המקור: ריזוחס לעפוסד על תכנסים.

29

עורך ההשקעה	שיעור השנתי	המרווח לרווח הנקי'	התפלגות ההשקעות	תשואת ההשקעה	תשואת ההשקעה לתקופה 1997–2009
בספרים לסוף שנה					

(4) ההשקעה בבנק צמצם נגזרת מהשקעת הבנקים בבוררות הפרודיות, לפי הסעיף הראשון, ע"פ סולק, מסך ההון העצמי. זו שמה מהגדרת ההון העצמי לצורך חישוב סעיף 23-א' לחוק הבנקאות (רישוי); המורה לרלוף תחילת.

(5) מודל Sharpe חושב על פני המקופה 1997-2009. הריבית חסרת הסיכון ששימשה להישוב המוד הוא 3.0%. המתקבלת כמכפול של ההמראה לפריין בא"ח מהבטחונות צמודות. המקרה דוחה העברת המלגות לבורות במקרה על בסיס.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

שונים, נמוכה במידה ניכרת ביחס לבנקאות המסחרית, ביחס לפעילות הקשורה במתן משכנתאות וביחס לפעילות בכרטיסי אשראי (לוח א'–13). התחרות בחו"ל מול בנקים מקומיים בעלי מסורת ארוכה של פעילות עם התושבים המקומיים ומספרם הגדול של הבנקים הזרים הפועלים במרכזים הפיננסיים הבין-לאומיים מקשים מאוד על החדירה של השלוחות לשווקים.

מפאת חולשה זו של הביצועים בפעילות הבין-לאומית של הבנקים, ועל רקע ההגבלות החוקיות המשמעותיות שהוטלו בשנים האחרונות על פעילותם של הבנקים, בעיקר במסגרת יישום המלצות "ועדת בכר", שינו הבנקים את האסטרטגיה בפעילותם הבין-לאומית. עד לפרוץ המשבר, בשנת 2008, הסתמנה מגמה של הרחבת הפעילות במשקים מתעוררים באמצעות רכישת בנקים מקומיים הפועלים בסביבתם הטבעית זה זמן רב. אסטרטגיה זו התבטאה ברכישה והחזקה של אמצעי שליטה באותם בנקים זרים, מתוך מגמה למזג אותם בתוך קבוצת הבנק.

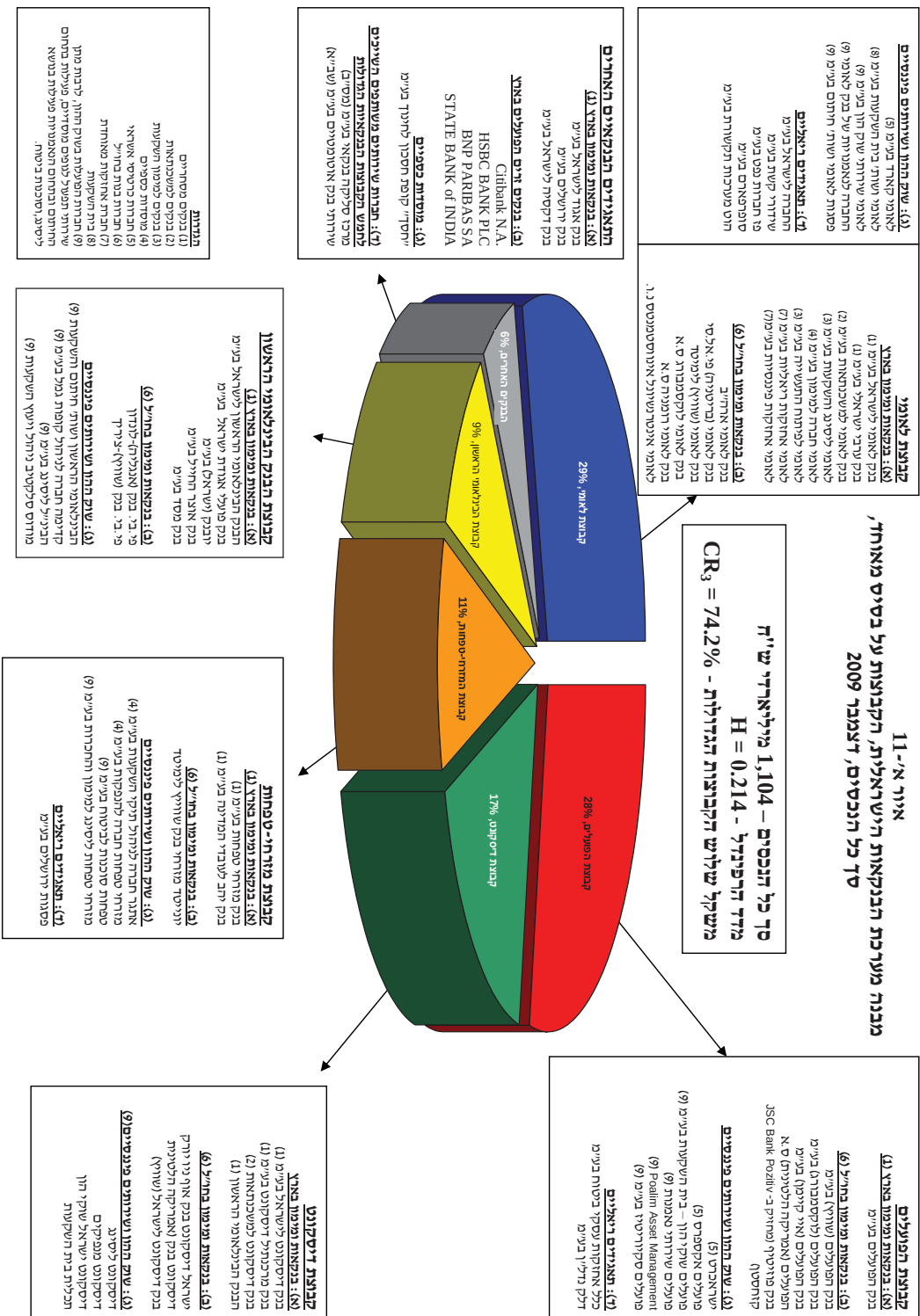
6. מבנה מערכת הבנקאות בישראל

בניגוד בולט לזעזועים שהתרחשו ברוב המערכות הפיננסיות בעולם המערבי במהלך המשבר הפיננסי שפקד אותן בשנים 2008–2009, מבנה המערכת הפיננסית הישראלית כמעט לא השתנה בשנים אלו. השינויים המעטים היו המשך, במינון נמוך, של המגמה שהחלה לפני מספר שנים, על פי תוכניות ותיקות³³.

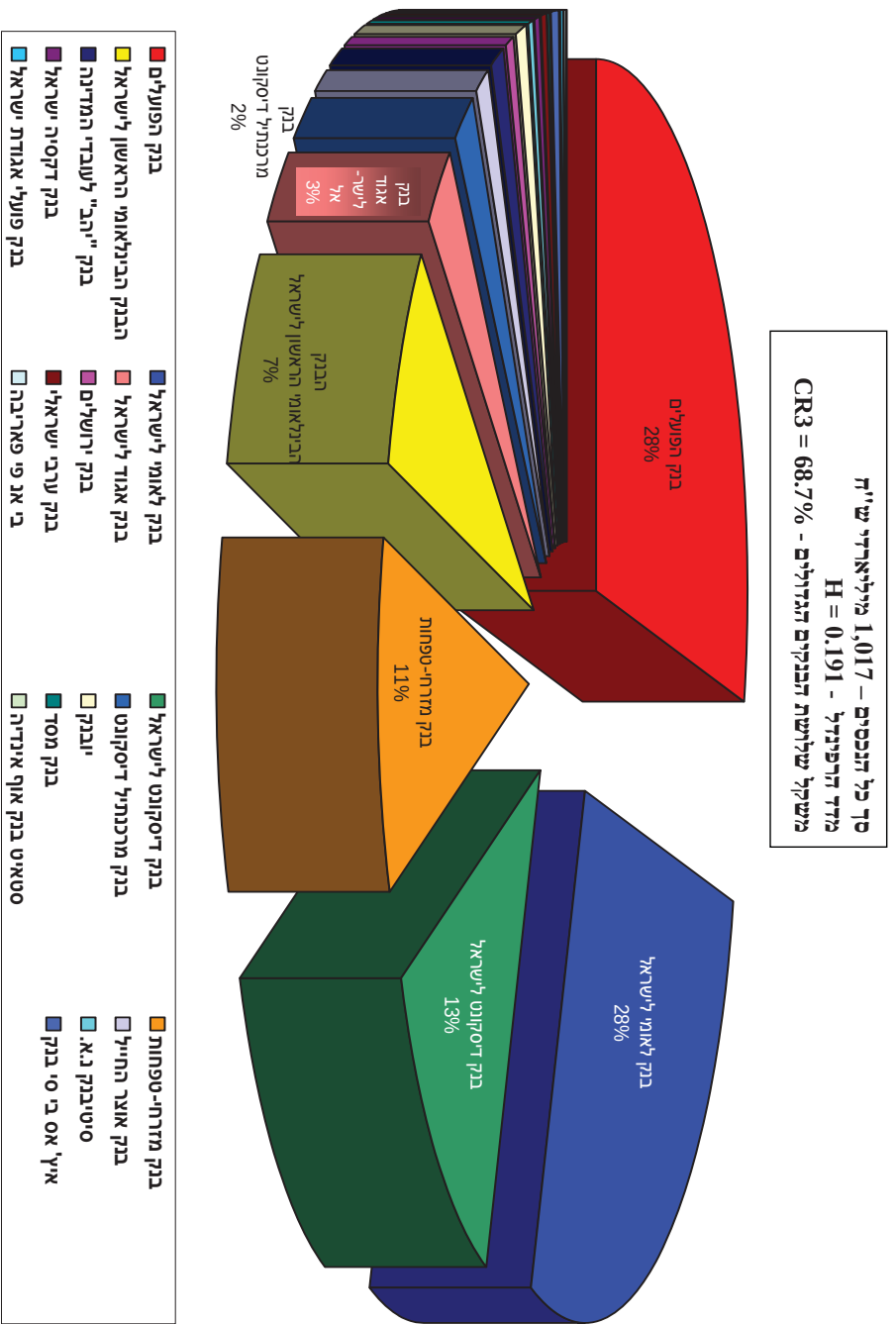
א. מבנה המערכת ומכלול השירותים

מערכת הבנקאות בישראל מורכבת מחמש הקבוצות הבנקאיות ("לאומי", "הפועלים", "דיסקונט", "מזרחי-טפחות" ו"הבינלאומי הראשון"), שהיקף נכסיהן הוא כ-95% מנכסיה. הקבוצות מספקות את כל השירותים הבנקאיים (בנקאות אוניברסלית) באמצעות בנקים מסחריים, בנקים נותני משכנתאות, שלוחות חו"ל של הבנקים הישראליים, חברות לכרטיסי אשראי, מוסדות כספיים וחברות שירותים משותפות. לצדן של קבוצות אלו פועלים שלושה בנקים עצמאיים ("איגוד", "ירושלים" ו"דקסיה") וארבעה סניפים של בנקים זרים (Citibank, HSBC, BNP Paribas ו-State Bank of India) (איור א'–11). המערכת הבנקאית מכילה 19 בנקים מסחריים בודדים (איור א'–12). אף שהבנקים למשכנתאות, נוסף על פעילותם העיקרית של מתן הלוואות לדיור, עוסקים גם בקבלת פיקדונות ומתן אשראי שלא לדיור ("הלוואות לכל מטרה" וכד'), פעילות זו אינה נכללת באיור א'–12, משום שאינה מהווה תחרות של ממש לבנקים המסחריים. הסניף הזר הראשון, מבין ארבעה הפועלים כיום בישראל, של Citibank, נפתח בשנת 2000 והאחרון, של State Bank of India, נפתח בשנת 2007. ארבעת הסניפים מעסיקים יחד כ-250 עובדים (ללא מיקור חוץ), והיקף מאזניהם, יחד, מסתכם בכ-17 מיליארדי ש"ח, שהם 1.6% בלבד מסך נכסי המערכת כולה. בדומה למדינות אחרות,

³³ לתיאור ההתפתחויות במבנה מערכת הבנקאות בשנים האחרונות ראו סקירת המפקח על הבנקים לשנת 2008, פרק א', סעיף 3.

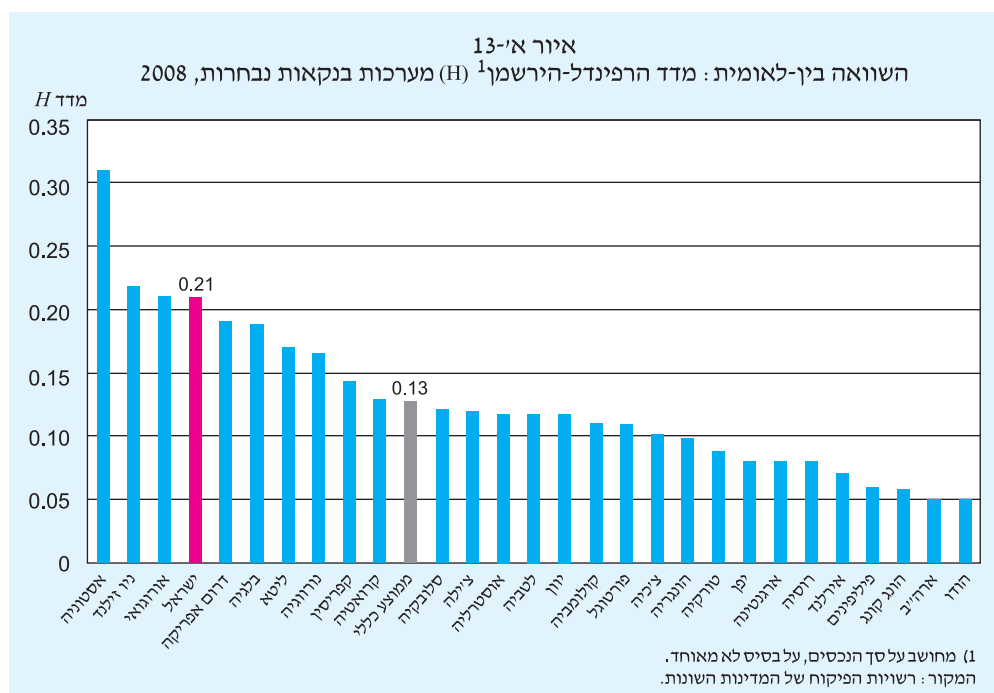
איור 12-א'
מבנה מערכת הבנקאות הישראלית, על בסיס של בנקים מסחריים בודדים ומחזיקות הלא מאוחדים,
סך כל הנכסים דעמבר 2009

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

סניפים מקומיים של בנקים זרים גדולים אינם מהווים תחרות של ממש לבנקים המקומיים. במדינות שבהן המעורבות של בנקים זרים בולטת, כגון במזרח אירופה, היא מתנהלת באמצעות רכישת השליטה בבנקים מקומיים ותיקים וגדולים יותר. ארבעת הסניפים של בנקים זרים הפועלים כיום בישראל פעילים בעיקר בקרב "אוכלוסיות ניה"א, אשר אצלן יש להם יתרונות יחסיים: למשל לקוחות אמידים ברחבי העולם המעוניינים לפתוח חשבון בנק בישראל, חברות עסקיות הנמצאות בהליכי מיזוג או רכישה, או בהליך של גיוס הון בחו"ל, חברות הפעילות בשוקי ההון הגלובליים או בענף היהלומים ומנהלי פעולות ייחודיות כגון עסקות ערבות לתעשיות בישראל מול לקוחות בחו"ל. השוואה בין-לאומית של כלל הפעילות הבנקאית מראה כי הריכוזיות במערכת הבנקאות הישראלית גבוהה מהממוצע בקבוצת ההתייחסות של ישראל³⁴ (איור א'-13).

נוסף על פעילות התיווך הבנקאי הקלסי עוסקות הקבוצות הבנקאיות באמצעות החברות הבנות בתחומים המשלימים את פעילותן בבנקאות המסחרית. עם זאת, במהלך השנים האחרונות צומצמה פעילותן מאוד, בעיקר בתחום ניירות הערך. הפעילות העיקרית המשלימה את הפעילות הבנקאית היא הפעילות בכרטיסי אשראי, ההולכת וגדלה בשנים האחרונות.

³⁴ בקבוצת ההתייחסות של ישראל נכללות תשע מדינות הדומות לה מבחינת גודלו של המשק וגודלה וריכוזיותה של המערכת הבנקאית: בלגיה, דנמרק, פינלנד, יוון, אירלנד, נורבגיה, ניו-זילנד, פורטוגל ודרום אפריקה.

ב. התחרותיות והריכוזיות במערכת הבנקאות

(1) הריכוזיות

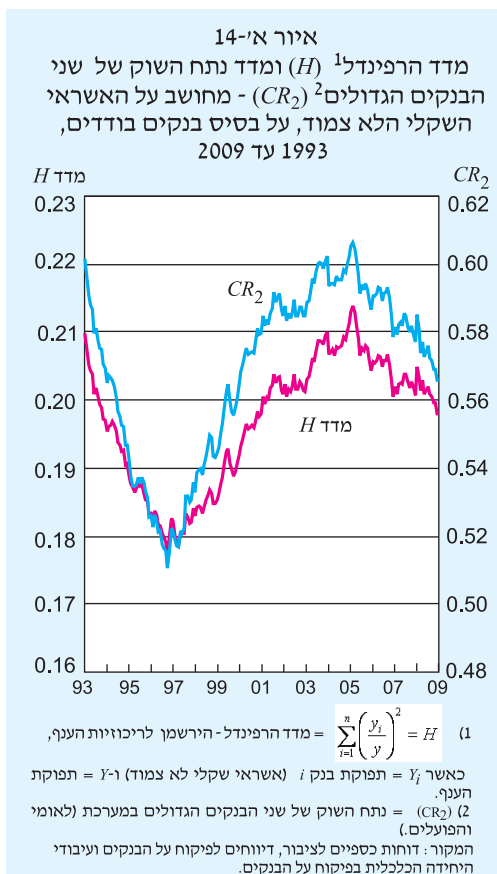
את הריכוזיות במערכת הבנקאות, שהיא אחד הגורמים המשפיעים על מידת התחרותיות בה, נהוג למדוד באמצעות שני מדדים. האחד, מדד הרפינדל-הירשמן (מדד H), מחושב כאן על האשראי הבנקאי הלא-צמוד, המהווה כיום 58% מיתרת האשראי הבנקאי של הבנקים המסחריים (לוח נ'4-א); השני, CR2, מודד את נתח השוק של שני הבנקים הגדולים ("לאומי" ו"הפועלים") בסך האשראי השקלי הלא-צמוד. הריכוזיות על פי מדד H עמדה בסוף 2009 על 0.198, נמוכה במקצת מאשר בשנה הקודמת, אז ערכה היה 0.201. תמונה דומה, של ירידה הדרגתית אך איטית בריכוזיות המערכת מאז תחילת 2006, מתקבלת ממדד CR2, שעמד בסוף 2009 על כ-57%, לעומת 58% בסוף 2008 (איור א'14).

(2) התחרותיות

את מידת התחרות במערכת הבנקאות בישראל, את השינויים שחלו בה בשנים האחרונות ואת רמתה בהשוואה

לתחרות במערכת הבנקאיות אחרות בעולם נהוג לבחון בשתי גישות. הגישה הראשונה היא גישת האומדן העקיף, הידועה גם כגישת "המבנה"³⁵. בגישה זו נבחן "כוח השוק" שהבנקים מפעילים על לקוחותיהם³⁶. הגישה השנייה היא גישת האומדן הישיר, הקרויה גם "האיום התחרותי" (Contestability)³⁷.

התמונה שמתקבלת במהלך 2009 לגבי השינויים במידת התחרותיות, על פי שתי הגישות, אינה אחידה: בתחילת השנה, על רקע התמשכות השפל והעמקתו, נרשמה

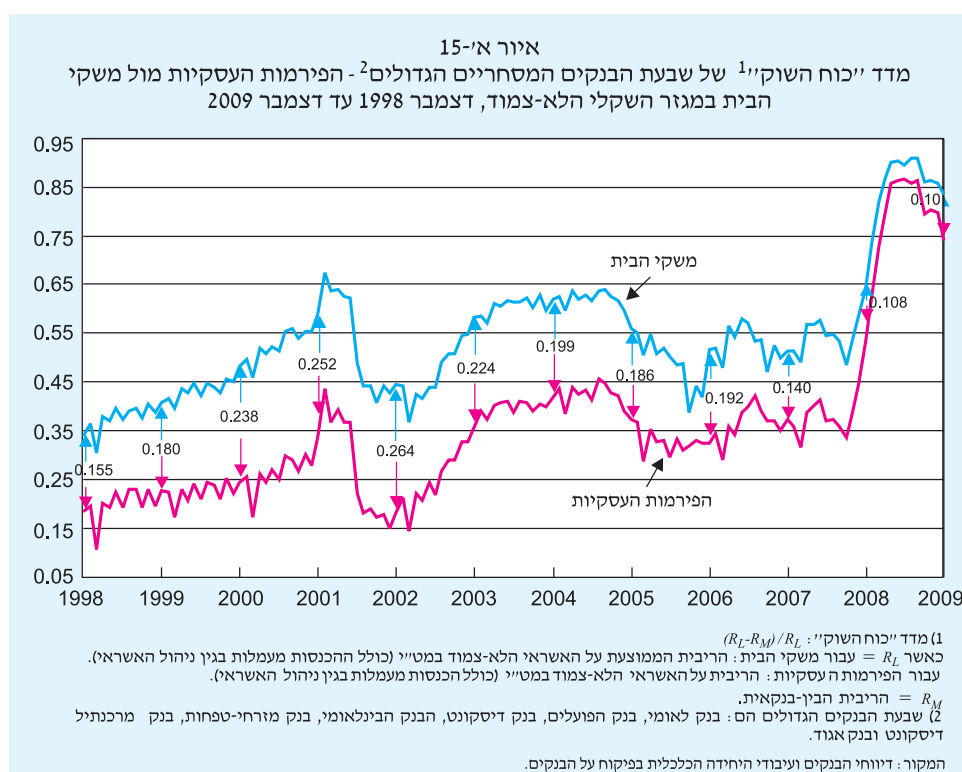
³⁵ להרחבה ראו דוד רוטנברג (2005). *התחרותיות בענף הבנקאות: היבטים תיאורטיים וראיות אמפיריות מישראל ומחול*. בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, יחידת המחקר. סדרת מאמרים לדיון 05.02. להסברים על המושגים השונים ראו סקירת המפקח על הבנקים ל-2008, פרק א', חלק 3.

³⁶ שם.

³⁷ שם.

ירידה ניכרת במידת התחרותיות, אך בהמשך השנה, כשהמשק החל לצאת מהמיתון, מידת התחרותיות הלכה ועלתה.

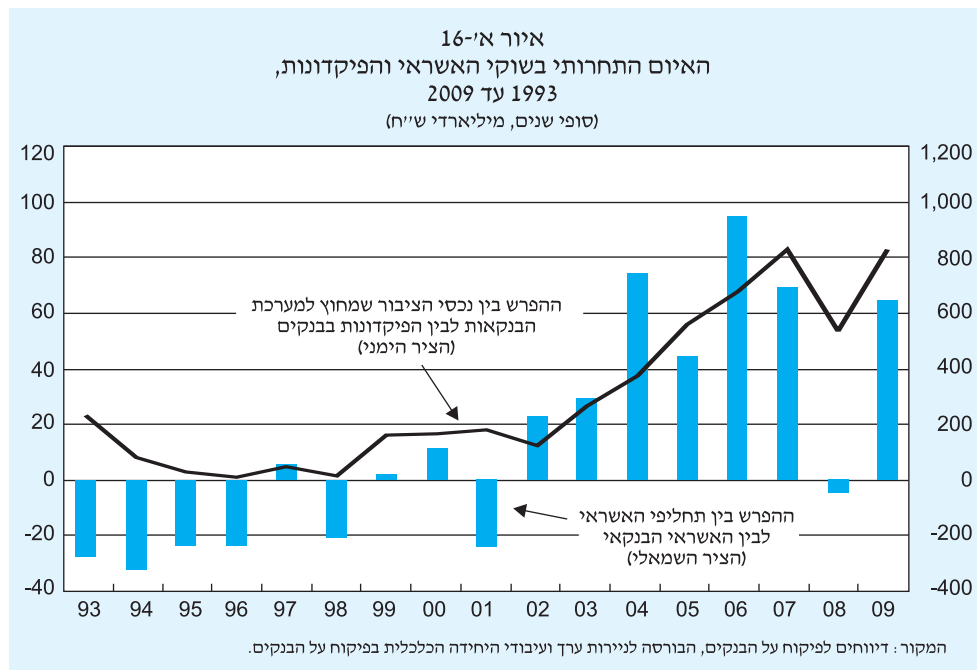
על פי גישת האומדן העקיף השתמשנו כאן במדד "כוח השוק", שחושב על האשראי השקלי הלא-צמוד כמייצג טוב של התיווך הפיננסי, תוך הבחנה בין הפעילות של הבנק מול משקי הבית לבין הפעילות עם הפירמות העסקיות. ממדד זה עולה ששנת 2009 לא הייתה אחידה: ברביע הראשון שלה נרשם זינוק במדד "כוח השוק", במיוחד בזה שהבנקים מפעילים על הפירמות העסקיות (איור א'-15). אף כי אין באפשרותנו לבודד את השפעת פרמיית הסיכון משאר הגורמים, נראה שבעיקר שני גורמים הביאו להתפתחות זו. הראשון הוא העלייה בסיכון הלווים דרך הריבית על האשראי, בעקבות המשבר, בעיקר של הפירמות העסקיות, והשני – הירידה באיום התחרותי כתוצאה מהתייבשות מקורות האשראי החוץ בנקאי, בעיקר עד אמצע 2009.

על פי גישת האומדן הישיר הייתה במהלך המחצית השנייה של השנה עלייה ניכרת באיום התחרותי מצד גורמים חוץ-בנקאיים. האיום התחרותי בתחום נכסי הציבור, הנמדד כפער בין סך כל הנכסים הפיננסיים שהציבור מחזיק מחוץ למערכת הבנקאות לבין הפיקדונות בבנקים, עלה השנה, לאחר ירידתו בשנה הקודמת, וחזר לרמה של 2007 (לוח א'-4 ואיור א'-16).

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

בצד התחייבויות הציבור כלפי הבנקים (האשראי הבנקאי) – האיום התחרותי, הנמדד כהפרש בין תחליפי האשראי לבין האשראי הבנקאי שניתן, חוזר במחצית השנייה של 2009 לרמות הגבוהות ששררו לפני המיתון (איור א'-16).

המגזר הלא צמוד – הנכסים וההתחייבויות הלא-צמודים במטבע ישראלי, 2007 עד 2009, בנקים מסחריים בלבד, על בסיס בנק

השניוני הריאלי			השניוני הריאלי			השניוני הריאלי		
התפלגות היתרות	לעומת השנה הקודמת	התרת המוצעות במדיר דצמבר 2008	לעומת סוף הקודמת	התרת לסוף השנה				
2009	2008	2009	2009	2008	2009	2008	2007	
(אחוזים)			(מיליוני ש"ח)			(מיליוני ש"ח)		
1	1	2	39	-11	5,827	4,180	4,698	הנכסים
15	4	403	139	234	105,171	43,929	13,144	שטרי כסף ומעות
4	4	26	49	-3	26,184	17,592	18,182	פיקדונות בנק ישראל
67	75	10	6	20	347,732	329,455	275,642	פיקדונות בנקים
10	11	5	17	-19	50,689	43,396	53,283	אשראי לציבור
3	1	161	434	-59	18,300	3,429	8,283	מק"ח + אג"ח לא-מגוורות
3	4	3	4	31	16,489	15,925	12,164	מזה: מק"ח
100	100	24	21	21	552,092	454,477	377,112	בנקים אחרים
סך כל הנכסים								
ההתחייבויות								
0	1	-34	351	-69	411			הלוואות מוניטריות מנק ישראל
2	2	25	19	-18	11,783	9,922	12,031	פיקדונות ממשלה
0	0	0	53	-22	1,057	690	887	פיקדונות ממשלה
91	89	13	6	17	452,974	426,515	365,953	סך פיקדונות הציבור
17	12	55	43	20	87,136	60,988	50,637	מזה: פיקדונות ע"ש
13	10	49	19	21	59,886	50,143	41,377	מזה: פד"ח
61	68	0	-3	15	305,923	315,338	273,847	מזה: פד"ח ופד"ח
0	0	-65	-37	-50	29	46	91	מזה: פיקדונות אחרים
7	7	3	11	5	33,232	29,942	28,434	התחייבויות אחרות
100	100	11	7	15	499,397	466,999	407,716	סך כל ההתחייבויות
2	10	-83	-24	-24	-16,988	35,490	46,630	עסקאות בנקים
.	.	95	55	43	35,707	22,968	16,026	עוד הנכסים על ההתחייבויות
המקור: דוחות לפיקוח על הנכסים.								

לוח נ-א-2

המגזר הצמוד למזרד המזרחיים לצרכן – הנכסים וההתחייבויות הצמודים למזרד במשכע ישראל, 2007 עד 2009, בנקים מסחריים בלבד, על בסיס בנק

התפרקות היתרות המוצעות	השינוי הראלי		השינוי הראלי		השינוי הראלי		השינוי הראלי		השינוי הראלי	
התפרקות היתרות המוצעות	לעומת השנה הקודמת	2007	היתרות המוצעות במחירי דצמבר 2007	2009	לעומת סוף השנה הקודמת	2008	היתרות לסוף השנה במחירי דצמבר 2007	2009	2008	2007
2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2007
(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)
72	75	-5	142,902	149,659	-4	-1	140,284	145,713	146,505	אשראי לציבור ¹
16	15	-1	30,611	30,791	-13	16	28,617	32,938	28,430	פיקדונות בבנקים
1	1	-20	1,759	2,208	2	15	1,786	1,748	1,519	אשראי לממשלה
10	7	41	20,481	14,574	45	7	24,060	16,593	15,498	אגרות חוב
1	1	2	1,463	1,428	-16	12	1,242	1,478	1,318	נכסים אחרים
100	100	-1	197,215	198,660	-1	3	195,989	198,469	193,270	סך כל הנכסים
0	0	-13	494	567	-5	-34	441	462	698	מזה: אשראי מפיקדונות מיועדים להתחייבויות
13	15	-8	21,009	22,886	-7	-10	20,272	21,763	24,124	פיקדונות מהציבור:
53	52	11	89,136	80,624	7	8	90,888	84,883	78,392	חסכונות מאשראים
6	5	32	9,477	7,187	34	27	10,640	7,931	6,227	פיקדונות צמודים
72	72	8	119,622	110,697	6	5	121,801	114,577	108,743	פיקדונות אחרים
3	3	4	5,129	4,935	3	2	4,943	4,801	4,703	סך פיקדונות הציבור
1	2	-24	2,261	2,991	-12	-35	2,066	2,355	3,596	פיקדונות מבנקים
24	23	12	40,080	35,686	16	18	42,795	36,977	31,322	פיקדונות ממשלה
100	100	8	167,091	154,308	8	7	171,604	158,709	148,365	התחייבויות אחרות
0	1	-18	784	959	-16	-20	727	869	1,088	סך כל ההתחייבויות
-19	-23		-31,767	-35,790			-25,779	-35,652	-35,862	מזה: פיקדונות מיועדים
.	.		-1,643	8,562		-55	-1,394	4,108	9,044	עסקאות בנכרים
										עורך הנכסים על ההתחייבויות

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

**לוח נ-א-4
התפלגות האשראי לציבור¹, 2007 עד 2009, בנקים מסחריים בלבד, על בסיס בנק**

התפלגות היתרות המוצעות	התפלגות היתרות המוצעות	השינוי הריאלי של היתרות המוצעות		היתרות הממוצעות מחירי דצמבר		השינוי הריאלי עומת סוף השנה הקודמת		היתרות לטוף השנה במוחירי דצמבר		היתרות לטוף השנה הקודמת	
2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2007	
(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)		
100	100	5	585,080	559,256	-1	10	581,448	585,340	530,890	סך כל האשראי לציבור	
82	82	5	479,849	456,580	3	13	488,016	475,168	422,147	סך כל האשראי במש"י	
58	55	10	336,947	306,921	6	20	347,732	329,455	275,642	מש"י לא-צמוד	
7	8	-10	39,029	43,188	-12	4	39,517	44,789	43,080	אשראי בוח"ד ומשיכות יתר ²	
45	38	23	261,863	213,085	17	31	278,246	237,289	181,280	אשראי לז"ק אחר ²	
6	9	-29	36,054	50,648	-37	-8	29,969	47,376	51,282	אשראי פדיונים	
24	27	-5	142,902	149,659	-4	-1	140,284	145,713	146,505	מש"י צמוד למודד	
18	18	2	105,230	102,676	-15	1	93,432	110,172	108,743	סך כל האשראי במש"ח	
14	15	-2	82,539	83,942	-15	-7	73,228	86,084	92,088	סך האשראי במש"ח לתושבי ישראל	
1	1	0	3,743	3,740	11	-26	3,808	3,442	4,647	מזה: צמוד למש"ח	
4	3	21	22,692	18,734	-16	45	20,204	24,088	16,655	סך האשראי במש"ח לתושבי חוץ	

(1) האשראי כולל את האשראי לציבור מפידונות מיוחדים.
(2) כולל אשראי באחריות הבנק בלבד ואינו כולל את האשראי לתאגידים בנקאיים מיוחדים.
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

מערכת הבנקאות בישראל, 2009

לוח נ-א-5

שיעורי התשואה האפקטיביים הממוצעים של נכסים והתחייבויות נכחדים במגזרים השונים, על בסיס שנתי, 2008 ו-2009

	2009				2009			
	שנתי		ממוצע שנתי		שנתי		ממוצע שנתי	
	IV	III	II	I	2009	2008	IV	III
	(שיעורים ריאליים צפויים)				(שיעורים נומינליים)			
המגזר השקלי הלא-צמוד								
פיקדונות עו"ש ¹	-2.2	-2.2	-1.7	-0.5	-1.7	-1.0	0.1	0.1
פח"ק ¹	-1.9	-2.0	-1.5	0.0	-1.3	0.8	0.5	0.3
פז"ק ¹	-1.4	-1.2	-0.8	0.6	-0.7	1.3	1.0	1.1
סך כל הפיקדונות הלא-צמודים	-1.6	-1.5	-1.1	0.4	-1.0	1.0	0.7	0.8
אשראי לז"ק ¹	1.4	1.2	1.7	3.3	1.9	4.0	3.8	3.6
הח"ד ומשיכות יתר ¹	5.8	5.4	5.9	7.3	6.1	7.7	8.3	7.9
סך כל האשראים הלא-צמודים (לז"ק)	5.8	5.4	5.9	7.3	6.1	7.7	8.3	7.9
הח"ד ומשיכות יתר ²	-1.5	-1.8	-0.5	1.9	-0.5	3.5	0.9	0.5
נק"ם ²	1.8	1.7	2.2	3.7	2.4	4.6	4.3	4.1
סך כל האשראים הלא-צמודים								
ריבית בנק ישראל המוצהרת האפקטיבית ³							0.8	0.5
המגזר השקלי הצמוד למדד								
תוכניות חיסכון ⁴	0.2	0.2	0.2	0.9	0.4	1.4	.	.
אג"ח צמודות ⁵	1.1	1.5	1.7	2.0	1.6	2.9	.	.
אשראי צמוד למדד ⁶	3.1	3.8	3.7	4.0	3.6	4.5	.	.

לוח נ'א-5 (המשך)

שיעורי התשואה האפקטיביים הממוצעים של נכסים ההתחייבויות נבחרים במגזרים השונים, על בסיס שנת, 2008 ו-2009

	2009			שנתי			2009			שנתי		
	IV	III	II	I	2009	2008	IV	III	II	I	2009	2008
(שיעורים ריאליים צפויים ⁸)	(במונחי דולרים ⁷)											
המגזר הנקוב במש"ח המצטבר למש"ח												
פצ"ם	-3.8	6.0	18.2	14.2	8.7	-13.5	0.1	0.1	0.0	0.2	0.1	0.6
פקדונות נקובים במש"ח ⁹	-3.7	6.1	18.5	14.4	8.8	-12.4	0.2	0.2	0.3	0.4	0.3	1.9
אשראי צמוד למש"ח	-1.6	8.7	21.8	18.0	11.8	-9.4	2.5	2.7	3.1	3.5	2.9	5.3
אשראי במש"ח לתושבי ישראל	-1.8	8.2	20.8	16.7	11.0	-10.5	2.2	2.1	2.2	2.4	2.2	4.1
פקדונות בנקים בחו"ל ¹⁰	-3.8	6.2	19.0	15.3	9.2	-11.6	0.1	0.3	0.7	1.1	0.6	2.8

- (1) התשואה/העלות האפקטיבית על פי דיווחי שבעת הבנקים הנדולים.
- (2) התשואה על נק"ם לחודשיים (בשוק).
- (3) הריבית האפקטיבית השנתית על ההלוואות הטוניטריות במכרז ועל מכרזי הפקדונות בבנק ישראל כלל לריבית בנק ישראל המוצהרת האפקטיבית בתוספת או בניכוי מספר נקודות בסיס. הבנקים נגשים למכרזים של בנק ישראל (מכרזי הפקדונות וההלוואות המוניטריות) בהתאם לצורכי תזרימות שלהם, ועל כן לא בכל מכרז יש ביקוש להלוואות או היצע של פקדונות.
- (4) מסווגת הריבית על תוכניות החיסכון.
- (5) התשואה הממוצעת לפדיון, ברוטו, של אגרות חוב לחמש שנים (או קרוב לזה) הממוזגות למדד בשוק.
- (6) לפי דוח עלויות האשראי לסעיף האשראי והפקדונות הנקובים בדולרים.
- (7) הנתונים מתייחסים לסעיף האשראי והפקדונות החודשי.
- (8) הריביות הריאליות הצפויות חושבו באמצעות ציפיות האינפלציה של הציבור, הנגזרות משוק ההון, ושער החליפין הצפוי, שחושב כשיעור הפחתה בפועל במהלך 12 החודשים הקודמים.
- (9) כולל פת"ח, פת"ח ופת"ח-פיצויים של תושבי ישראל ותושבי חוץ.
- (10) ריבית ה"ליבור" לשלושה חודשים על עלויות ותערופים, חודשי בנק ישראל, אומדני המחלקה המוניטרית ועיבודי הפיקוח על הבנקים. המקור: דיווחי שבעת הבנקים הנדולים על עלויות ותערופים, חודשי בנק ישראל, אומדני המחלקה המוניטרית ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

לוח נ-א-6

התפלגות האשראי לציבור ופקדונות הציבור של סך כל ההאגידים הנבאיים¹, (על פי האגידים, יחידים ומשקי בית), דצמבר 2009
(בריליוני ש"ח)

האשראי לציבור	מטבע ישראלי לא צמוד	מטבע חוץ (כולל צמוד מטבע חוץ)	מטבע ישראלי צמוד למד	מטבע ישראלי לא צמוד	שיעור השינוי ביחס ל-2008 (אחוזים)
ס"כ לתושבי ישראל	345,665,837	139,578,296	64,093,711	206,328,153	0.00
לתאגידים					-0.05
ליחידים					0.09
מזוה: למשקי בית					0.14
ס"כ תושבי חו"ל	2,050,773	712,938	36,807,789	5,301	-0.21
לתאגידים	1,074,481	583,890	30,228,532	-	-0.22
ליחידים	976,292	129,048	6,579,257	5,301	-0.13
מזוה: למשקי בית	705,050	126,124	3,222,409	-	-0.06
סך הכל אשראי לציבור	347,716,611	140,291,234	113,873,108	800,549	-0.01
פקדונות הציבור					
ס"כ של תושבי ישראל	446,824,359	121,145,145	60,697,529	196,695,968	0.04
של תאגידים					0.12
של יחידים					-0.01
מזוה: למשקי בית					-0.02
ס"כ תושבי חו"ל	5,960,226	655,437	27,808,819	1,787	-0.01
של תאגידים	1,969,631	559,823	27,808,819	1,787	0.22
של יחידים	3,990,595	95,614	75,958,763	-	-0.07
מזוה: למשקי בית	3,352,753	85,596	68,308,050	-	-0.08
סך כל פקדונות הציבור	452,784,584	121,800,582	244,390,149	866,140	0.04

(1) כולל משרדי חו"ל. התחנים לקוחים מהמאזן החודשי על בסיס הנקי.
המקור: בנק ישראל, הפקוח על הבנקים, היחידה למידע ולדיווח.

פרק א': ההתפתחויות בפעילותה של מערכת הבנקאות

לוח נ'א-7

ביצועים ופירעונות מצטברים של בנקים נותני משכנתאות¹ ויתרת הלוואות לדיור בביטחון משכנתא,

2005 עד 2009

(מיליוני ש"ח)

שיעור השינוי לעומת 2008	2009	2008	2007	2006	2005	
(אחוזים)						
14.8	34,573	30,119	24,498	16,845	20,661	סכום ביצועי הלוואות הלא-מוכוונות למשתכנים
7.3	13,820	12,884	11,308	8,991	15,306	סך הפירעונות המוקדמים המדווחים (מגורים)
-3.2	2,056	2,124	2,229	2,233	2,134	סך יתרת הפיגורים המצטברים למשתכנים
12.0	172,637	154,123	136,994	126,057	124,189	סך האשראי בביטחון משכנתא (לדיור וצרכני)
12.5	155,843	138,491	122,210	111,710	110,734	מזה: הלוואות לדיור
6.6	17,352	16,281	10,500	976	6,699	סך פירעונות המוקדמים (אמדן)

(1) כולל בנקים למשכנתאות ובנקים מסחריים להם פעילות במשכנתאות. המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

8-12-3 112

[illegible]

אינדקטורים מרכזיים לפעילות במשכנתאות ונטל ההלוואות ביחס לשכר, 2004 עד לרביע הראשון של 2010

277

מספר ביצועי הראיות לדיון,

סכום הביצוע הממוצע (ללא

אשראי מכרות)

הדוד הראה מהוצעת לתקופה

של 20 שנה

השכר הממוצע במשק

גובה ההדדזר ביחס לשכר

הממוצע במשקן (אחוזים)

מזחיק דירה ממוצע שנת

אלפי ש"ח)¹

משקל הלוואה ממחיר דירה

המזכ"ל בישראל

מספר הדירות שנרכשו להשקעה

שיעור הדירות שנרכשו להשקעה

(1) ממאצ'ע רבעוני על פני השנה.

10 (2) 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 26

1. *Introduction*

47

